

מאמר מערכת

חמדות חטובות שבאדם בזכות ארץ ישראל

אמר רבי לוי בשעה שהיה אברהם מהלך בארם נהרים ובארם נחור, ראה אותן אוכלים ושותים ופוחזים, אמר הלואי לא יהא לי חלק בארץ הזאת. וכיון שהגיע לסולמה של צור ראה אותן עסוקין בניכוש בשעת הניכוש, בעידור בשעת העידור, אמר הלואי יהא חלקי בארץ הזאת, אמר לו הקב"ה לזרעך אתן את הארץ הזאת. בראשית רבה לט, ח.

מהמדרש רואים שאברהם אבינו חשק בארץ ישראל כבר בדרך בלכתו מחרן, בטרם ידע היכן היא "הארץ אשר אראך", בטרם היה בה קדושת הארץ, ואף בטרם שנאמר לו "לזרעך אתן את הארץ הזאת". וזאת למה? מפני שראה שיושבי הארץ אינם כאנשי שאר ארצות, שמבלים זמנם באכילה ושתיה ותענוגות, אלא אנשי עמל: "שעסוקין בניכוש בשעת הניכוש, בעידור בשעת העידור".

דבר נפלא כותב על זה היפה תואר [דף רלז ע"ב] וז"ל: אע"פ שהבדל באנשים הוא (כלומר בין אנשי חרן לאנשי ארץ ישראל, וא"כ מה חשק אברהם בארץ?). מכל מקום יראה שטבע הארץ נאות, מאחר שיושביה אנשי מדות. אי נמי שאברהם לא חשב שירש כל הארץ לגמרי אלא שיהיה לו חלק בה, ולכן חפץ שיהיה לו שכנים טובים" וכו'.

ויש כמה ראיות לפירושו הראשון, שארץ ישראל מסוגלת יותר לגדל אנשי מידות בטבע הארץ הקדושה. בגמרא בנדרים כב ע"א, מובא מעשה בשני בני חוזאי (בבליים) שבדרכם לארץ ישראל הרג אחד את חברו, וכששמע כן רבי יוחנן תמה על זה, הרי כתוב "ונתן לך שם (בבל) לב רגז", ואיך זה שבארץ ישראל כעס ורגז עד שהרג את חברו? והודיעו לו לרבי יוחנן שהמעשה הזה היה כשעדין לא עברו את הירדן, כלומר עדיין היו בחו"ל. הרי שהיה פשוט לרבי יוחנן שמסגולות הארץ הקדושה בטבע הוא להיות נח לבריות. וכמו שכתב שם הר"ן ז"ל: "קא תמה רבי יוחנן ונתן לך שם לב רגז בבבל כתיב, והיאך גבר כעסו של

אותו בן מחוזא כל כך להרוג את חבירו. ההוא שעתא לא עברינן ירדנא, ועבר הירדן לא נתקדש להבאת העומר ולמקצת קדושות".

[וביערות דבש ח"א דרוש א' כתב לבאר על פי זה מדוע אין ירושלים מביאה עגלה ערופה, משום שממעשה זה אנו למדים שכל המקודש מחבירו היושבים בו הם אנשי מדות יותר, שהמקום גורם ומשפיע, ומעלת ירושלים וקדושתה היא יותר משאר ארץ ישראל, על כן יש שם אנשי מידות טובות יותר משאר ערי הארץ, ויש בניהם אהבה ואין כעס, וע"כ אם נמצא חלל סמוך לירושלים מסתמא אינו מאנשי ירושלים אלא משאר ערים. ע"ש].

ובזה יובן גם לשון הכתוב באזהרות התורה (ויקרא כ, כב): "ושמרתם את כל חקתי ואת כל משפטי ועשיתם אתם ולא תקיאו אתכם הארץ אשר אני מביא אתכם שמה לשבת בה". הלשון מורה שהארץ עצמה אינה סובלת את החוטאים, ומובן עם הנ"ל, שטבע הארץ הוא טוב ונאות, ועל כן בטבעה לא תסבול חברת החוטא.

גליון 57–58 עוסק:

- א. בכשרות מזון מלכות. מו"ר הראש"ל הגרש"מ עמאר שליט"א.
- ב. שו"ת בהלכה: בענין כבוד המשווק בשקיות, ושוהה בכבישה מעת לעת. הגאון רבי ציון בוארון שליט"א.
- ג. אקטואלי: בכשרות הארבה שהופיע לאחרונה בארץ. יו"ר המכון הרש"ז רווח שליט"א.
- ד. כלאי זרעים בארץ ישראל. הרב יחזקאל מוצפי שליט"א.
- ה. חלת חול הפרשתה מן המוקף. הרב גד שקורי שליט"א.
- ו. בגדר איסור הפרשת תרומה במידה. העורך.
- ז. מאמר מקצועי: טיפול ומניעת התרבות חרקים במזון. המשך מגליון 54. יו"ר המכון הרב שניאור ז'. רווח שליט"א.

ביקרא דאורייתא

מ"ר הגאון רבי שלמה משה עמאר שליט"א
הראשון לציון הרב הראשי לישראל

דבש מלכות

אור ליום שלישי נר ז' דחנוכה התשס"ה.

הנה במסכת בכורות (ז' ע"ב) איתא, מפני מה אמרו דבש דבורים מותר, מפני שמכניסות אותו לגופן, ואין ממצות אותו מגופן. ופירש"י ז"ל, שמכניסות אותו לגופן, שאוכלין מפרחי האילן, ומהן נעשה הדבש במעיהן, ואין ממצין אותו, דובשנו מגופן. עכ"ל. ומרש"י ז"ל משמע דאע"ג דהדבש הוא מהפרחים בלבד, בלא שום תערובת מגופן של הדבורים, מ"מ הוא נעשה במעיהם לדבש.

אבל בפירוש רבינו גרשום ז"ל שם כתב, שמכניסות אותו לגופן שיונקים אותו מעשבי ההרים. ואין ממצות אותו מגופן, כשמוציאים אותו, אלא כי הכי דעל הכי נפיק. עכ"ל. וש"מ דאין שום שינוי כלל בדבש, רק כבולעו כך פולטו, בלא שום תוספת או עיבוד. ובעצם כן נראה מלשון הרמב"ם ז"ל (פ"ג מהלכות מאכלות אסורות ה"ג) וז"ל, דבש דבורים ודבש צרעים מותר, מפני שאינו מתמצית גופן, אלא שימצאו אותו לאכול ממנו בימות הגשמים. עכ"ל. ודבריו ז"ל מורים שהלך בדרכו של רבנו גרשום ז"ל הנז'.

והנה מלבד דיש לדון בדבש מלכות, אם הותר כמו הדבש הרגיל, דאפשר דזה בא מתמצית גופו, ולא דמי לדבש הרגיל שהתורה התירתו.

ומ"ש הרמב"ם להתיר גם דבש של צרעין הוא תלוי במחלוקת התנאים, דבבכורות שם הביאו תוספתא, דתניא רבי יעקב אומר אך את זה תאכלו מכל שרץ העוף זה אתה אוכל וכו', אלא שרץ עוף טמא אי אתה אוכל אבל אתה אוכל מה שעוף טמא משריץ, ואיזה זה דבש דבורים, יכול גם דבש הגזין והצירעין, אמרת לא, ומה ראית לרבות דבש דבורים ולהוציא הגזין והצירעין, מרבה אני דבש דבורים שאין לו שם לווי, ומוציא אני דדבש הגזין והצירעין שיש לו שם לווי.

ופירש"י ז"ל שם ד"ה רב ששת וכו', דרבי יעקב סובר דטעמא דדבש לאו משום שמכניסות וכו', אלא רחמנא שרייה בהדיא, וגזירת הכתוב היא. עכ"ל.

עוד אמרו בגמרא שם כמאן אזלא הא דתניא במכשירין (פ"ו מ"ד), דבש הגזין והצירעין טהור, ומותר באכילה, דלא כר' יעקב, וצ"ל דלת"ק דתלה היתר הדבש בזה דלאו מתמצית גופם הוא, ולא משום גזה"כ, א"כ הוא מתיר גם דבש הגזין והצירעין, דגם הם לא ממצים דבשן מגופן, אבל ר' יעקב שהתיר דבש מגזה"כ, ס"ל דלא התיר הכתוב אלא דבש סתם שהוא של דבורים, שאין לו שם לווי.

והרמב"ם ז"ל פסק כת"ק וע"כ התיר דבש הצירעין. וכ"כ הרב המגיד ז"ל על הרמב"ם שם, שדבש צירעין הוא מחלוקת התנאים, וסתמא דמתניתין במסכת מכשירין (פ"ו מ"ד) דלא כרבי יעקב. וכתב שם דסתמא דמתניתין שמתירה דבש צירעין הוא כת"ק, שתלה היתר הדבש משום שאינן ממצות אותו מגופן, וכנ"ל, והלכה כסתם. (וע"כ פסק הרמבם ז"ל כת"ק).

והרא"ש ז"ל (בכורות פ"א סימן ז') הזכיר את הגמ', ואחר כתב בזה"ל ר"ת ז"ל פסק בספר הישר דלא כר' יעקב, משום דסתם מתניתין דמסכת מכשירין דלא כותיה, דתנן התם דבש צירעה טהור ומותר באכילה. והראש ס"ל תמה ע"ז דבגמ' דידן אמרו דרב ששת כרבי יעקב ס"ל. עוד כתב, דאע"ג דלא אצטריך למימר הוא דאמר כר' יעקב, אלא ללישנא בתרא התם, אבל ללישתא קמא לא קשה מידי, מ"מ ר"ת רגיל לפסוק כלישנא בתרא, ובשל תורה הלך אחר המחמיר, וכן הלכתא דדבש גיזין וצירעין אסור. ע"כ.

וכן פסק הרמב"ן ז"ל בהל' בכורות (במס' בכורות דף ד' ע"א בהלכותיו) וז"ל, הא מילתא מסתברא לן למיפסק לחומרא ולא משום דאתברר לן מילתא הכין, אלא כיון דרב ששת סבר לה כרבי יעקב, ולא אשכחן אמורא דפליג עליה, איכא למימר דהלכתא כוותיה, דהא אמורא אמר כותיה, ועוד דהא דייק לה ממתניתין (דא"ל רב ששת תניתוה שהיוצא מן הטמא טמא). וכיון דבגמ' לא דחי ליה מהאי דיוקא דדייק ממתניתין ש"מ דדוקא הוא וקושטא הוא דמתני' כר' יעקב היא, ואע"ג דלא מפרשא בהדיא הכי, וכיון דתנן סתמא כרבי יעקב הלכתא כותיה, ודאי אשכחן נמי סתמא כרבנן, דתנן במכשירין בפרק בתרא דדבש צירעין טהור ומותר באכילה, אפ"ה האי סתמא דדייק לה רב ששת אלימא, משום דתני לה גבי הלכתא דהאי דינא, ולא אלימא ההיא סתמא אחרינתא דקתני לה בר מדוכתה אגב גררא למשרי איסורא. ובגמ' לא אותבוה לרב ששת מינה ולא אייתו לה ההיא סתמא כל עיקר. [פלא, שכן הביאוה ואמרו דלא אזלא כר' יעקב]. ועוד דלא יהא אלא ספק, הא קי"ל ספק איסור לחומרא, והכי נמי אשכחן לחד מרבבותא דמסיק בה כרב ששת, ואשכחינן לאחרינתא דמסיק הלכתא כרבנן,

ודחי לה לר' יעקב ולב ששת דקאי כותיה. עכ"ל. ויש הרבה לשאת ולתת בדב"ק, ולא ראיתי למהר"י אלגאזי ז"ל שם שעמד על סוגיא זו כלל. ועוד חזון למועד אי"ה ב"ה.

וה"ה ז"ל (פ"ג מהמ"א ה"ג) כתב שהרמב"ם ז"ל פסק כסתמא דמתני' דמכשירין (פ"ו מ"ד), והוסיף דאע"ג דבפ"ק דבכורות משמע דרב ששת דאמר מי רגלים של חמור אסור ס"ל כר' יעקב, ודייק לה ממתני' דקתני היוצא מן הטמא טמא, ולא אמר מטמא [אלא מן הטמא, ופירש"י שם ריש ע"ב מטמא, משמע מגופיה דטמא. מן הטמא, משמע מינו של טמא, והני נמי מינא דטמא הן דדמו לחלב]. ע"כ ההוא דיוקא לאו דיוקא הוא, דא"כ קשיא סתמא אסתמא, אלא היוצא מן הטמא אורחא דלישנא הוא, ותו דמשמע התם במסקנא דגמ' דלא כר' יעקב, דאמר בשלהי שמעתין כמאן דלא כר' יעקב. ועוד יש לי לומר דרב ששת לא ס"ל כר' יעקב אלא בטעמיה, דדבש רחמנא שרייה, ולא משום שאינו תמצית גופן, דא"כ הו"ל מי רגלים מותרים, ומתני' קתני היוצא מן הטמא טמא. אבל מה שחלק ר' יעקב במדרש הכתוב בין דבש שיש לו שם לזווי לדבש שאין לו שם לזווי, לא ס"ל כותיה, אלא כיון דכתיב אך את זה לא תאכלו מכל שרץ העוף, אבל אתה אוכל מה שמשריץ, לא מפלגינן בין דבש שיש לו שם לזווי או אין לו, וע"כ לא הקשו סתמא אסתמא, וכו'. ולפי"ז מתני' דדבש צירעין אפי' רב ששת מודה בה לענין דינא, ואטעמא דברייתא הוא דפליג, ורבינו פסק כסתם מתני' דמכשירין וכטעמא דברייתא, ודחי לדרב ששת, וס"ל דמי רגלים של חמור מותרין, כמ"ש בפ"ד ה"כ. והרמב"ן ז"ל פסק בהלכותיו להחמיר, ואסר דבש צירעין, וכתב שיש מי שפוסק כן. עכ"ל הה"מ ז"ל.

והטור (סס"י פ"א) כתב דבש דבורים מותר ואין בו משום אבר מן החי וכו'. ודבש הגיזין והצירעין כתב ר"ת שהוא מותר וכ"כ הרמב"ם. וא"א הרא"ש ז"ל כתב לאסור בדבש הגיזין והצירעין. עכ"ל

ומרן ז"ל בב"י שם דבש הגיזין והצירעין כ' ר"ת וכו', בבכורות (ז' ע"ב) אהא דבעו מרב ששת מי רגלים של חמור מהו ופשט להו דאסור, מותיב בגמ' מדתניא מפני אמרו דבש דבורים מותר, מפני שמכניסים אותו לתוך גופן ואין ממצות אותו מגופן, ומשני הוא דאמר כר' יעקב דאמר דובשא רחמנא שרייה, דתניא ר' יעקב אומר אך את זה לא תאכלו מכל שרץ העוף, שרץ עוף טמא אי אתה אוכל, אבל אתה אוכל מה שעוף טמא משריץ ואי זה זה דבש דבורים, יכול אף דבש הגיזין והצירעין אמרת לא, ומה ראית, מרבה אני דבש דבורים שאין לו שם לזווי וכו'. כמאן אזלא הא דתניא דבש הגיזין והצירעין טהור ומותר באכילה

דלא כר' יעקב. ופירש"י דר' יעקב לאו משום שמכניסות לגופן הוא, אלא דרחמא שרייה להדיא וגזרת הכתוב הוא וכו'. עוד כתב הב"י, וכתב הרב רבינו אשר ז"ל רבינו חננאל (כנר' דלא גריס ר"ת אלא ר"ח) פסק דלא כרבי יעקב, משום דסתם מתני' דמכשירין דלא כותיה, ותימא הוא וכו'. (ככל שכתבתי לעיל מהרא"ש ז"ל), [ובמקום שכתוב ברא"ש אצלנו ולפי שרגיל ר"ת לפסוק כאיכא דאמרי, גורס הב"י ר"ח, וכן הוא גם במעדני יו"ט שם]. אבל הרמב"ם פ"ג פסק דבש צרעין מותר, כסתם מתני' דמכשירין, ואע"פ שלא הזכיר גזין, לישנא דמתני' נקט, ואה"נ דשרו, דאין חילוק בין גזין לצרעין, דלתרווייהו שם לזוי אית להו, וכיון דחד שרי ממילא משמע דה"ה לאידך, וכבר כתבתי דהוא פוסק דלא כרב ששת, וכבר האריך ה"ה לתת טעם לדבריו, וכתב שהרמב"ן פסק בהלכותיו להחמיר ואסר דבש צרעין וכתב שיש מי שפסק כן. עו"כ הב"י שם, מ"כ דבש גזין וצרעין אין מצוי לנו כלל ולתערובת לכ"ע לא חיישינן מהרי"א ז"ל. עכ"ל הב"י.

והנה מכל האמור עולה דלת"ק דמתיר דבש דבורים, מן הסברא דלא מתמצה מגופן של הדברים, אלא כבולעו כך פולטו, והם רק משמשים לו לאוספו ולשמרו, אז ה"ה נמי לדבש צרעין וגזין, דגם הם כך טבעם ללקט הצוף מן הפרחים והעשבים ולשומרו לעת מצא, אבל לרבי יעקב דצריך היתר מיוחד בתורה לדבש דבורים, ולא סמכינן אסברא דלא מתמצה מגופן, א"כ דבש צרעין וגזין דאית ליה שם לזוי, נשאר מאיסורו, דאינו בכלל ההיתר דנפיק מדרשא דקרא דאך את זה תאכלו וכו'.

ועוד יש נ"מ לגבי מי רגלים דחמור, דגם הם לא ממצו מגופיה רק מיא עול מיא נפיק, דרב ששת דס"ל כרבי יעקב אסרם, דמי רגלי החמור ודאי לא נכללו בהיתר הדבש, אבל תח"ק דלא בעי היתר דקרא, רק מתיר הדבש משום שאינו מתמצה מגופן, וע"כ מתיר גם דבש גזין וצרעין, ה"ה יש להתיר מי רגלי החמור, שגם הם לא מתמצו מגופן.

וכ"כ הרמב"ם ז"ל (פ"ד מהמ"א ה"כ) וז"ל, עור הבא כנגד פניו של חמור מותר באכילה, מפני שהוא כמו הפרש ומי רגלים, שהן מותרים. עכ"ל. והראב"ד ז"ל השיגו וז"ל, א"א רב ששת פשט להו לאיסורא בבכורות (ז'). ממתניתין. עכ"ל. והרב המגיד ז"ל כ' ע"ד הראב"ד ז"ל, וכבר כתבתי בזה פ"ג ה"ג, ונתתי טעם לדברי רבינו, שסבור דההיא דרב ששת לאו הלכתא, שהיוצא מן הטמא טמא, הוא מגופיה דטמא הוא דוקא, וכ"ד קצת מן המפרשים ז"ל. וע"ש מה שתמה בסתירת דברי הרמב"ן ז"ל שאסר מי רגלי חמור והתיר עור שבא נגד פניו. ע"ש.

ואני תמה בדברי הרמב"ם ז"ל למה צריך לומר כפרש ומי רגלים שהן מותרים, במשמע דהיתר המי רגלים הוא משום דהוי פירשא בעלמא, וכמו קיבת הנבלה וקיבת הטמא, השכתב שם הי"ט דמותרת מפני שהיא כשאר הטינופת שבגוף. עכ"ל. והרי בגמרא אמרו שמי רגלי החמור מותרים דלא מתמצא מגופו, ודינם כדבש לרבנן. והרמב"ם ז"ל פסק כרבנן ולא כר' יעקב.

ועוד קשה לי על מה דנים בגמרא, והרי מי רגלים עוברים דרכי העיכול, ובמה עדיפים הם מקיבה של טמאה דחשיב כשאר טנופת ושרי, ומה צריך לתלות במתמצה מגופו או לא. ומתחילה חשבתי דשאני מי רגלים שאינם עוברים דרך הקיבה כאוכלים, אך הנה בדברי הרמב"ם ז"ל משווה להו לפרש.

וראיתי בביאור הגר"א (בהשמטות הרמב"ם פרנקל עמוד שצ"א, פ"ד ה"כ) שכתב ומי רגלים שהן מותרים, שסובר דרב ששת לאו הלכתא הוא, כיון דפירשא הוא מותר, כמו פרש שור הנסקל (לקמן הכ"ב), וכמו חלב הקיבה של נבלה בספ" דחולין, כמ"ש הריק"ס שם (לעיל הי"ט), ועור החמור שם. (ליקוט). [בשו"ע ומ"ר אסורין] פסק כל"ב דרב ששת שם, דהגאונים פסקו בכ"מ כל"ב. ובשל תורה הילך אחר המחמיר, הרא"ש שם. [בש"ע ויש מי שמתיר] הוא הרמב"ם, וס"ל ג"כ דהסוגיא והלכתא בכ"מ כל"ב, ומדחזינן סתמא במתני' דבש צירעין טהור במס' מכשירין דלא ככר' יעקב ורב ששת ס"ל כר' יעקב, ע"כ אין הלכה כרב ששת. וע"ל ס"ט. [פ"ג ה"ג], ואע"ג דללישנא קמא דרב ששת אתי אפי' כמתני' דלא כר' יעקב, מ"מ אזיל לשיטתיה כנ"ל דל"ב בכ"מ עיקר. והמרדכי כ' דמ"ר חמור אסורין ושל שאר מותרין אפי' לל"ב, וה"פ של סוסים וגמלים כיון דלא שתו אינשי ודאי פירשא בעלמא הוא ומותרין, כי תיבעי וכו' (ע"כ). עכ"ל הגר"א.

ומעתה נבא לדון בדבש מלכות, אשר למעשה הוא שונה לגמרי מן הדבש, ואינו דבש, שהדבש לא מתמצה מגופן של הדבורים, רק נאסף בפיהם ויוצא כמו שהוא, אבל זה אינו מזה, אלא המדענים אומרים שהוא יוצא מאחת הבלוטות שלהן, וא"כ זה מתמצית גופן הוא, ועוד דהוא מר מאד, וכדי שיהיה ראוי לאכילה, מערבין מעט מהאוכל הזה עם דבש רב מאד, ויש בו סגולות רפואיות רבות ועצומות, ודנו בו גדולי זמננו אם נכלל בכלל היתר הדבש, או לא.

ואביא כאן מה שכתב בזה הגאון הישיש כמוהר"ר אליעזר יהודה וואלדנברג שליט"א בציץ אליעזר חי"א (סימן נ"ט), וכתב דלתנא קמא שמתיר הדבש של הדבורים משום שאינו מתמצה מגופן, דבש מלכות אסור, שהרי הוא מתמצית גופן. אבל לרבי יעקב דהתורה התירה הדבש בגזרת הכתוב, גם זה

מותר. ורב ששת סבר כרבי יעקב, וע"כ אסר מי רגלי החמור, אע"פ שאינו מתמצית גופו של החמור, דהתורה התירה דבש בגזרת הכתוב, אבל בלי זה היינו אוסרים אותו, אע"פ שאינו מתמצה מגופו, וע"כ מי רגלים אסור, דבש התירה תורה, ולא מי רגלים. וכתב דלר' יעקב גם דבש מלכות מותר דהוא בכלל הדבש שהתירה תורה בגזרת הכתוב. ע"ש.

ואחר המחילה מהדר"ג יש שתי תשובות לדון בענין, הראשונה היא די"ל דרק דבש סתם התירה תורה, והוא דבש דבורים, שאין לו שם לווי, משא"כ דבש מלכות שיש לו שם לווי, דאינו נקרא דבש סתם, וכבר אמרו בברייתא שבגמרא שם אמרו, יכול גם דבש הגזין והצרעין (בכלל ההיתר הנלמד מהפסוק) אמרת לא, ומה ראית לרבות דבש דבורים ולהוציא הגזין והצרעין, מרבה אני דבש דבורים שאין לו שם לווי, ומוציא אני דבש הגזין והצרעין שיש לו שם לווי. ע"כ. וכאן זה גרע יותר דאין שמו דבש כלל רק "מזון מלכות", או בלע"ז נמי יש לו שמות שונים (צריך לבררם שוב).

ועוד דהדבר המיוחד ביותר בדבש הוא המתקנות שלו, וכשרוצים לתאר דבר מתוק, אומרים כמו דבש, ויש נוסחא בברכות של ליל ראש השנה שאומרים שתהיה שנה טובה ומתוקה כדבש, וכל דבר רך וטוב נקרא בהשאלה דבש, וכמ"ש במשלי דבש מצאת אכלת דיך. ודי בזה. והמזון הזה של המלכות הוא מר כלענה, כידוע, ולא נאה לו שם דבש כלל ועיקר. ורק מפני שרגלים לערבו עם כמות דבש גדולה, ע"כ נקרא שמו דבש, ע"ש הדבש האמיתי שהוא מרובה עליו בעשרות מונים, אבל איהו גופיה לא שייך לשם דבש כלל, ואיך אפשר לומר שהוא כלול בהיתר שלמד ר' יעקב מהפסוק להתירו בגזרת הכתוב.

זאת ועוד אחרת, די"ל דגם לר' יעקב שהתיר הדבש, הוא מגזרת הכתוב, מ"מ אין להתיר אלא דבש שאינו מתמצית גופם של הדבורים, אבל זה שהוא מתמצית גופן ממש, י"ל דאסור לכולי עלמא, דר' יעקב בא להחמיר ולא להקל, דת"ק שהתיר מטעם שאינו מגופן ממש, מתיר גם דבש צרעין וגזין, וכן מתיר מ"ר של חמור, ור' יעקב אמר שזה שאינו מגופן אין בו די להתיר, אלא בעינן שהתורה תתיר וע"כ רק דבש דבורים לחודיה הוא דשרי לר' יעקב, שזה נלמד מהפסוק דאך את זה לא תאכלו וכו', וע"כ אפי' שדבש גזין וצרעין גם אינו מתמצית גופן מ"מ אינו נכלל בהיתר זה, אבל על דבר שהוא מתמצה מגוף טמא ע"ז לא דנו כלל ולכר"ע אסור. תדע שבכל הדיון בגמ' לא דנו על דבר שהוא מתמצה מגופן כלל, אלא רק על דברים שהן לא מתמצית גופן, שהרי הקשו על רב ששת מדברי ת"ק דההיתר של הדבש הוא מפני שאינו מתמצה מגופן של

הדבורים, ומקשו עליו על מה שאסר מ"ר של חמור גם לצד שהם לא מתמצים מגופן, רק מיא עול מיא נפיק, ואמר להו תניתוה היוצא מן הטמא טמא. וע"ז תירצו, הוא דאמר כרבי יעקב וכו', כלומר דר' יעקב ות"ק נחלקו רק בדברים שאין מתמצין מגופן. ואע"ג דאפ"ל דהביא רק אלה, משום ת"ק דתלה כל ההיתר רק בזה דאינו מתמצה מגופן, וע"כ א"א להביא דוגמא שכן מתמצה מגופן דלת"ק הוא אסור לגמרי, אבל לר' יעקב י"ל דגם בזה הוא מתיר, אך זה אינו, דלא מצאנו שיתיר בדבר שמתמצה מגופן. ועוד דר' יעקב אינו מתיר כי אם בדבש של דבורים בלבד, והוא ודאי לא מתמצה מגופן, ואדרבה דבש צרעין וגזין הוא אוסר, אע"ג דלא מתמצה מגופן, אבל דבר המתמצה מגופן ודאי דלא מתיר, ואפילו שהוא מגופן של דבורים דהרי לא התיר כל היוצא מן הדבורים אלא רק דבש דבורים בלבד, ובפירוש אמר דרק דבש דבורים שאין לו שם לווי הוא שהתיר, ותו לא מידי.

ובפרט דכאמור אין זה דבש כלל, ואין שום דרך להתירו לפי כ' יעקב, וגם לרבנן אין לו היתר, דהוא כן מתמצה מגופן של הדבורים, והו"ל שפיר היוצא מן הטמא ואסור.

וע"ש שדן בפסק ההלכה בפלוג' דת"ק ורבי יעקב, והזכיר מחלוקת הראשונים בזה, וכבר הארכתי בזה לעיל. ע"ש. והזכיר דמין ז"ל בש"ע יו"ד (סימן פ"א ס") סתם כדעת הרמב"ם ז"ל, וכתב דיש מי שאוסר, והגאון המחבר נר"ו, דן בהא דקי"ל כסתמא מין וכתב לפקפק בזה ד"א שאין לפסוק כן. אך בזה אין צריך להאריך, שכבר פשטה הוראה בכל מקום כסתמא דמין ז"ל.

עו"כ שם דיש סתמא אחרת כנגד זה, דבסימן (פ"א ס"א) פסק בסתם דמי רגלי בהמה טמאה אסורים כבשרה, ויש מי שמתיר במי רגליה. ע"כ. והרי אין מי רגלי בהמה טמאה אסורים אלא לרב ששת והוא סבר כרבי יעקב, וסתם כדבריו, והביא דעת הרמב"ם ז"ל בשם ויש מי שמתיר. ומזה מוכיח הגאון ציץ אליעזר דהעיקר כר' יעקב וכשיטת הרא"ש והרמב"ן ז"ל.

ולענ"ד אין זה מוכרח, דהא עיקר הנ"מ בן ת"ק לר' יעקב הוא בדבש צרעין, שזה מפורש בהדיא בברייתא דלר' יעקב אסור, ולת"ק גם דבש גזין וצרעין מותר. ובזה סתם מין להתיר כת"ק. ומה שסתם במי רגלי בהמה טמאה לאסור אינו סותר להיא סתמא, ולא כהבנת הגאון ציץ אליעזר נר"ו. אלא המעין בדברי מין ז"ל בב"י (בסי' פ"א), יראה דרוח אחרת עמו בזה, שהביא הסוגיא דגמ' דבכורות (ז) הנ"ל, וכתב ומשמע דללישנא בתרא בכל מי רגלים דטמאה קא מיבעיא ליה, אלא דנקט מי רגלי חמור משום דאורחא דאינשי

למשתי (דמעלו לירקונא), וכיון דפשט להו לאיסורא, שמעינן דכל מי רגלי טמאה אסורין. ונראה מדברי הרא"ש ז"ל שם דהלכתא כלישנא בתרא להחמיר בשל תורה, אבל הרמב"ם כתב בפ"ד מהמ"א עור הבא כנגד פניו של חמור מותר באכילה מפני שהוא כמו הפרש והמי רגלים שהם מותרים. נראה שהוא פוסק דאפילו מי רגלים דחמור מותרים. וזה תימה, דאפילו את"ל דסבר דלית הלכתא כלישנא בתרא דמחמיר, היינו להתיר מ"ר דסוסים וגמלים, אבל מ"ר דחמור דללישנא קמא נמי אסירי, איך יתכן להתירם. וה"ה ז"ל נדחק (בפ"ג ה"ג) כדי לתרץ זה. עכ"ל ב"י.

והמעייין בדברי הב"י, יראה דמפרש בסוגיא דאיסור מי רגלי בהמה טמאה אינו תלוי בהליכתא דת"ק ור' יעקב, אלא לכו"ע אסורים. דפתר לה מדתנן, היוצא מן הטמא, ולא אמר מהטמא. ועיין לעיל בשם רש"י ז"ל על זה. ואע"ג דהקשו על רב ששת מדברי ת"ק, ותירצו דהוא סבר כרבי' יעקב. היינו משום דהבינו בדרב ששת שמתיר גם לצד דמי רגלי בהמה לא מימצו מגופה, דהוי כדבש דבורים ולת"ק היו צריכים להתיר, ע"ז אמר דהוא סבר כרבי יעקב. אבל באמת הסתפקו בזה, דאמרו כי מיבעיא להו דחמור דעכירי ודמו לחלב מאי, מגופיה קא מיתצצי ואסירי, אי דילמא מיא עול ומיא נפיק. ואמר להו רב ששת, תניתוה היוצא מן הטמא טמא. וממילא גם ללישנא בתרא הוא כן, והחילוק ביניהם הוא דללישנא קמא מבעיא להו רק בחמורים, ולא בסוסים וגמלים דהנהו פשיטא להו דלאו מגופייהו מימצו דהא אינן עכורים. אבל ללישנא בתרא בכלם מבעיא ליה, אלא דנקט מ"ר חמור דדרך לשתותם משום ירקון, אבל הספק אם מ"ר הוא מתמצית גופו או לאו, נשאר בעינו גם ללישנא בתרא, ורב ששת אסר בכל גונא, דדייק לה ממתני' דקתני היוצא מן הטמא ולא מהטמא, לרבות גם מה שאינן מתמצית הגוף, וע"ז אמרו דהוא סובר כרבי יעקב. אבל אה"נ דגם לדידן דפסקנו כת"ק נמי מ"ר אלו אסורים, מחשש דשמא מגופן דבהמות טמאות הוא מתמצה.

ואם כנים דברים אלו, אולי יובן בזה מ"ש הרמב"ם ז"ל בהמ"א (פ"ד ה"כ) שהזכרתי לעיל, שתלה ההיתר דמי רגלי בהמה טמאה, בכך שהם פירשא בעלמא, והערתי לעיל למה צריך לזה. והרי הוא ז"ל פסק כת"ק דההיתר של הדבש לא צריך לגזרת הכתוב, רק תלוי בזה שלא מתמצה מן הגוף, ומ"ר נמי לא מתמצא מן הגוף, וא"כ אפילו אם לא היו המ"ר פרש הם מותרים. ולהנ"ל אתי שפיר, דאם באמת יש חשש שגם מ"ר מתמצה מן הגוף אזי יש לאסור המ"ר גם לשיטת ת"ק. וכך היה לנו לומר. וי"ל דע"כ שיכל הרמב"ם ז"ל את ידיו ושינה

טעמו של דבר, ותלה ההיתר דמ"ר בכך שהם פירשאו בעלמא, דעפי"ז מותר הם גם אם הם מתמצים מן הגוף.

ובזה נדחים דברי הגאון ציץ אליעזר נר"ו, שכתב שיש סתירה בדברי מרן דבדין דבש צרעין סתם כת"ק, ובדין מ"ר של בהמה טמאה סתם כר' יעקב, ועפי"ז רצה להסיק דהלכה כר' יעקב ולפי מה שכתבתי אינו כן דבאמת ההלכה ברורה היא כת"ק, ומה שסתם לאסור מי רגלי בהמה טמאה, הוא מטעם אחר דלא ברור לנו שאינן מתמצין מגוף הבהמה וכנ"ל. והכל על מקומו בשלום.

[ההמשך יבוא בגליון הבא בס"ד]

הגאון רבי ציון בוארון שליט"א
 אב בית הדין הרבני בירושלים ת"ו

בדין כבוד שנכבש מעת לעת

בענין המצוי שמשווקים בחנויות כבוד ארוז בתוך שקית ניילון,
 וכמובן שהוא שוהה שם זמן כבישה דהיינו מעת לעת, אם יש בו
 חשש איסור.

א זה לשון מרן בב"י (סי' סט מחודש טו), כ' האגור (סי' אלף קצו) בשר ששהה
 במים יום אחד מעל"ע, ראיתי אוסרים אותו, לפי שהדם חוזר ונבלע בבשר,
 אבל פחות מעל"ע מותר. ואף מעת לעת יש מתירין בצלייה. והתוס' התירו צונן
 בצונן אפילו מעל"ע. עכ"ל. ורבינו ירוחם (נתיב ט"ו אות כ"ה קלה:) כתב: בשר
 המלוכלך בדמו שנשרה מעל"ע במים, קבלתי שאסור, דדמי לכבוש דאמרינן
 כבוש ה"ה כמבושל כדאמרינן (פסחים מד:) בשר בחלב דאי תרו ליה כולי יומא
 בחלבא שרי, אע"ג דבלע, משא"כ בשאר איסורים. ופירוש כולי יומא, יום ולילה,
 דאי יומא ממש, נתת דבריך לשיעורים, יש יום קצר ויש יום ארוך. כ"כ רבינו
 מאיר [בשו"ת מהר"ם סי' צ"א]. וכתב בשערי דורא (סי' ג) בשר ששרו במים
 ונשתהה מעל"ע רבו האוסרים על המתירים, לפי שהדם חוזר ונבלע בבשר וכו'.
 ויש מתירין אפילו מעל"ע לצלות ולאכול. ובהגהת השערים הנז' (סי' ג) כתוב:
 מהר"ם אומר מה שנהגו רבותינו לאסור הבשר ששהה במים, היינו בבשר הרבה
 שאין במים ששים כנגד כל החתיכות, אבל אם יש ששים במים כנגד כל
 החתיכות אז הדם שיצא בטל במים כבר, ואם חוזר ונבלע בבשר אינו מזיק, ומה
 שנשאר בחתיכה יצא ע"י מלח. ומצאתי כתוב (ליקוטי או"ה בסוף ש"ד) על
 תשובת הרשב"א (ח"א סי' תתמג), בבשר מלא קרח וכפור, שהתיר לשרותו במים
 בכ"ש כדי למלחו. מכאן נראה ללמוד דבשר שנשרה יום שלם, אע"ג דמפליט
 ובולע מההיא דאי תרו ליה כולי יומא בחלבא, לא עדיף מכלי שני, ויש לו תקנה
 במליחה. ע"כ תשובת מהר"ם. עכ"ל מרן הב"י.

וז"ל מרן בשו"ע (סעיף טו), בשר המלוכלך בדמים שנשרה במים מעת לעת, יש
 אוסרים לאכלו כ"א צלי, אא"כ יש במים ס' כנגדו. ע"כ. וכ' הרמ"א, ויש
 אוסרים אפילו לצלי. והכי נהוג. ע"כ.

ב הנה ממ"ש מרן יש אוסרים לאוכלו כ"א צלי, יש לדקדק שהדבר נוטה יותר להיתר אפילו במליחה, אלא שיש אוסרים זאת ומתירין רק צלי. כך דקדק רבינו הפרי חדש בלשון מרן.

זז"ל שם (בס"ק נ"א), הרבה סברות יש בדבר, די"מ דוקא מלוכלך בדמים, משום דהוי דם בעין שאינו יוצא לא ע"י מליחה ולא ע"י צליה. וזה דעת האו"ה (כלל ב) בשם המרדכי ומהר"ם. אבל אם אינו מלוכלך לא מקרי דם שע"ג החתיכה דם בעין. וכמ"ש לעיל (ס"ק ב). ולא נאסר מטעם כבוש, דאע"ג דמבליע ומפליט מ"מ לא עדיף מכ"ש, דיש לו תקנה במליחה. וכמ"ש הב"י בשם המ"כ בשם מהר"ם גופיה. אבל מפשט דברי ר' ירוחם משמע דמלוכלך לאו דוקא, אלא ר"ל שלא נמלח עדיין, ומלוכלך בדמו. וא"כ לפי"ז אין חילוק בין מלוכלך לשאינו מלוכלך, ובכל גונא נאסר מטעם כבוש, ולא מטעם דם בעין. והמחבר סירכיה נקט ואזיל, שמיקל הרבה בדינים אלו משום דדם שמלחו דרבנן, ולפיכך בבשר המלוכלך סמך ארבינו ירוחם דלא מקרי דם בעין, וסמך ג"כ אקצת פוסקים שמקילין לצלי, כיון דליכא אלא טעמא דכבוש. ואף זה לא כתב בסתם אלא בשם יש אומרים, משום שכבר יש פוסקים שמתירים אף ע"י מליחה. ויש קצת תימה, שלקמן בסי"ח כ' על הבשר שנמלח בכלי שאינו מנוקב, שאסור לאכלו אפילו צלי, מטעם כבוש. ואין טעם לחלק בין כבוש לכבוש, דכבוש דהתם שאני דהוי ע"י רותח דמליחה, שהרי הכל נכלל תחת סוג כבוש, וסתם אמרו כבוש ה"ה כמבושל. אמנם דעת הרמ"א, וכ"ד מהרש"ל (בפכ"ה סי' צא), וכ"ד הרשב"א בחידושו (דף קכ"ה) ובת"ה (דף ע"א), דכבוש ה"ה כמבושל שאינו יוצא ע"י מליחה ולא ע"י האש. וא"כ אפילו בבשר שאינו מלוכלך בדמים יש לאסור. ואפילו לצלי. וכ"ד האחרונים. והכי נקטינן. עכ"ל.

ואע"פ שהפרי"ח מחמיר כדעת הרמ"א בבשר שנכבש, מ"מ בכבד שנכבש מתיר הפרי"ח אפילו למנהג האשכנזים, מן הטעם דקיי"ל להלכה שהכבד שבישלו מותר באכילה, לפי שפולט ואינו בולע. ונעתיק דבריו להלן.

ג והנה יש להסתפק אם מה שהתיר מרן ע"י צליה, וכן מ"ש הפרי"ח להתיר כבד שנכבש, אם הוא דוקא כשנכבש במים, משום דהמים מבטלים קצת את כח הדם, או אפילו כשנכבש בדמו בלבד, כבנדון דידן שהכבד נכבש בדמו שפירש ממנו, ללא תערובת מים כלל, שאעפ"כ מותר בצליה משום שהאש מפליט כל דם שבלע ואפילו דם בעין.

ועיין ש"ך (סק"ס) שכתב דמש"כ מרן בשר המלוכלך בדמים, שהוא לשון רבינו ירוחם המובא בב"י, נראה לו להש"ך דדוקא נקט ר"ו מלוכלך בדמים, וכדאיתא נמי להדיא בסמ"ק בשם מהר"ם, ובאו"ה בשם המרדכי ומהר"ם, וס"ל דלא נאסר מטעם הבשר עצמו שנכבש, דאע"ג דמבליע ומפליט מ"מ לא עדיף מכ"ש דיש לו תקנה במליחה, וכמ"ש הב"י מהמ"כ בשם מהר"ם, אבל בשר המלוכלך, הוי דם בעין, דאינו יוצא לא ע"י מליחה ולא ע"י צליה, וכמ"ש לעיל ובר"ס ע"ו.

ואה"כ דקדק הש"ך מלשון הגהת שערי דורה שהביא בב"י, שכ' דמה שנהגו רבותינו לאסור הבשר ששהה במים מעל"ע הוא כשאין ס' במים נגד החתיכות אבל כשיש ס' במים אזי הדם שיצא בטל במים כבר, ואם אח"כ חוזר ונבלע אינו מזיק, ומה שנשאר בחתיכה יוצא ע"י המליחה. דמזה משמע דאפילו אינו מלוכלך בדמים נמי אסור, מטעם כבוש. ושכן משמע ממהרא"י והאגור, דאפילו אינו מלוכלך נאסר. וכ"ד מהרש"ל באו"ש ובפכ"ה (סי' צא). וכ"ד הרמ"א בתו"ח (כלל ג). ולעיל ס"א בהגה. וכ"נ דעת כל האחרונים.

ואה"כ תמה על מרן, דהיאך התיר ע"י צליה בשר המלוכלך בדמים, דהא דם בעין שנבלע בבשר שוב אינו יוצא לא ע"י מליחה ולא ע"י צליה, כמבואר בראש הסימן ובכמה דוכתי. והשערי דורה והאגור שכתבו דיש מתירין לצלותו, לא הזכירו בדבריהן מלוכלך בדמים, וס"ל דכבוש לא עדיף ממליחה, ואינו כמבושל ממש. ור' ירוחם ושאר פוסקים שהזכירו מלוכלך, לא הזכירו היתר בצליה. ונמצא דהשו"ע מזכה שטרא לבי תרי.

ותירץ דאולי דעת המחבר שו"ע דאפילו מלוכלך מ"מ כיון שנשרה ונתערב הדם במים, ונכבש, לא חשיב תו דם בעין. ע"כ דברי הש"ך.

ד) וז"ל רבינו הגר"א בביאורו (סקנ"ט), ויש אוסרים, כמו דבר שנתבשל בלא מליחה. ושו"ע ס"ל דאע"ג דאמרינן כבוש כמבושל, אינו רק לענין שמפליט ומבליע, אבל לא לכ"ד. ומ"מ מ"ש המלוכלך, לאו דוקא, דאל"כ ל"מ צלי, דלדם בעין לא מהני, כמש"ל בר"ס ע"ו ובש"ך. עכ"ל.

וז"ל השו"ע בר"ס ע"ו, הצלי א"צ מליחה, לפי שהאש שואב הדם מעצמו. אבל אם דם אחר נטף על הצלי, אפילו אותו דם הוא צונן, לא אמרינן שהאש שואבו. ואוסר כדי נטילה.

ה) והגר"ש משאש זצ"ל בספרו מזרח שמש (סי' סט סט"ו) כתב, דהעיקר הוא מטעם כבישה. וכדעת הש"ד והאגור דמתירין לצלי. וה"ה אפילו הודח. ומאי דנקט מלוכלך, לרבנותא נקט, דאפילו מלוכלך אינו נאסר לצלי מטעם דם בעין. ול"ד לר"ס ע"ו, דהתם איירי בדם בעין הבא ממקום אחר, משא"כ בדם שע"ג החתיכה ס"ל להמחבר דלא חשיב דם בעין.

והנה רבינו הגר"א לא ס"ל חילוק זה שכ' הגר"ש משאש זצ"ל. וכפי שהעתקנו דבריו. שהרי כתב להדיא דמה שמרן כתב המלוכלך, לאו דוקא, דאל"כ ל"מ צלי וכו'. הרי שאינו מחלק בין דם הבא ממקום אחר לבין דם שע"ג החתיכה עצמה.

ובאמת סברתו של הגרש"מ קשה להבין, דמה חילוק יש בין דם הבא ממקו"א לבין דם שע"ג החתיכה, הרי בב' האופנים יש כאן דם מבחוץ שנבלע בחתיכה. (אח"כ ראיתי בפרי"ח סי' ס"ט סק"ב שכתב כדברים האלה, ונביא דבריו להלן).

ו) והנה לעניננו. לפי תירוץ הש"ך, דאולי כיון שנשרה ונתערב הדם במים לא חשיב תו דם בעין. לכאורה לפ"ז הרי שהכבדים שמונחים בשקית הניילון כיון שהן שרויין בדם הכבד, ובלא תערובת מים, יש לאסור אפילו לצלי, משום שנכבשו בדם בעין.

וגם לתירוץ של הגרש"ם נמי י"ל דכיון שיש דם מכמה וכמה כבדים, יש לאסור, כיון שאין זה דם החתיכה עצמה.

וכל שכן לדעת הגר"א, שבודאי יש לאסור, שהרי יש כאן דם בעין ממש. וגרע מבשר המלוכלך. ויש לאסור כמו ההיא דסימן ע'.

ז). אמנם הנה במה שנתקשה הש"ך בדברי מרן שהתיר אפילו בבשר מלוכלך, שלא מצינו מי שמתיר בבשר מלוכלך. ראיתי בשפתי דעת שתירץ דמרן שפסק בסעיף ב' במלח בלא הדחה ראשונה, שיש תקנה לחזור ולמולחו. אלמא דס"ל דטעם הדחה ראשונה הוא משום לרכך. או כהמרדכי ולא הוי דם בעין. (ולא כסברת הגה"מ משום סמ"ק, שהמלח מבליע דם שהוא בעין בבשר ואינו מפליט דם בעין. וכ"כ בסמ"ג וש"ד והג' ש"ד, דדם שעל גבו הוי כמו דם בעין שנפל ע"ג בשר רותח ואסור. וא"כ מאי קשיא ליה להש"ך, הרי מרן פסק כהרא"ש והר"ן ומהר"ם דלא חיישינן לזה). ותירץ השפ"ד דאולי קשיא ליה להש"ך, דשאני נמלח בלא הדחה לכבוש, דדלמא הוי דם לענין כבוש. (ר"ל דאעפ"י שע"י מליחה בלא הדחה ראשונה ס"ל למרן שאין להחמיר סברת האומרים שהמלח מבליע דם

בעין ושוב אינו יוצא, מ"מ שמא ע"י כבוש מעל"ע הכבישה מבליעה את הדם שבעין ושוב אינו יוצא).

וז"ל הפרי"ח (סי' ס"ט סק"ב), ואע"ג דאנן קי"ל גבי דם שבעין, דלא אמרינן ביה כבכ"פ, וכדלקמן בריש סי' ע"ו. ומיהו אע"פ שכן דעת הרא"ש, ל"ק מידי עליה [בדין בשר שלא נמלח שניתן עם בשר שנמלח, שיש לו תקנה אף לד' הרא"ש במליחה, דכבכ"פ, דכיון שבלע ע"י המלח המלח שהבליעו יפליטנו], משום דאזיל לטעמיה שסבור שאין דרך המלח אלא להפליט דם, ולא להבליע. אבל לדעת הרשב"א והר"ן דלא ס"ל הכי, קשיא. וצ"ל דס"ל דדם שע"ג החתיכה לא מקרי דם בעין, אלא דם שנפלט ובא ממקום למקום אחר, והוי דומיא דכזית חי מבית טביחתא, דסגי ליה במליחה. וכצ"ל לקמן בסי' ע"ו ס"ב בהגה. ע"ש. ואפילו בשר המלוכלך בדמים לא מקרי דם בעין לדעת המחבר כדלקמן (ס"ק נ"א). ע"ש. עכ"ל.

והנה בסי' ע"ג (ס"א) נפסק להלכה ולמעשה שהכבד פולטת ואינה בולעת. וע"כ אם נתבשל הכבד לבדו בקדרה מותר הכבד ואע"פ שהקדרה אסורה. ויש מי שאוסר (הוא הר"מ (פ"ו מהל' מ"א ה"ח) שפוסק כרבנן דר' יוחנן (תרומות פ"י מ"א) דס"ל דהכבד בולעת. ורוב הפוסקים פסקו כר"י בן נורי דאינה בולעת. (והרמ"א כ' דנוהגין לאסור. והט"ז כ' בשם רש"ל להקל. ועיין עוד בש"ך שם סק"ח).

וא"כ הואיל וכבוש הוא רק כמבושל, ולא יותר ממנו, הדין נותן שכבד שנכבש מעל"ע שרי ע"י צליה, כיון שאינו בולע אפילו ע"י בישול, ומכ"ש ע"י כבישה. ולפי הטעם שהכבד פולטת ואינה בולעת הרי שאין לחלק בין כבד שנכבש במים לבין כבד שנכבש בדמו, דזיל בתר טעמא שהרי לעולם אינו בולע, ומה לי כבוש במים ומה לי בדם, ואדרבה הסברא נותנת דמים קלים להבלע בכבד יותר מאשר דם דסמך.

והגר"א בסי' ס"ט (סקנ"ט) כתב, דהשו"ע ס"ל דהא דאמרינן כבוש כמבושל, אינו רק לענין שמפליט ומבליע, אבל לא לכ"ד.

גם הש"ך שם (בס"ק ס) ביאר טעמם של המתירים בצלי (כשאינו מלוכלך בדם) משום דכבוש לא עדיף ממליח ואינו כמבושל ממש.

ח) אלא שראיתי בשפ"ד שם (סי' סט) שכתב: ודע, כבד שנכבש במים אסור ג"כ. עיין צ"צ (סי' קכא) ומנחת יעקב (כלל כד). ואף דפולטת ואין בולעת (סי' עג ס"א) מ"מ כבוש אפשר דעדיף משלוק. עכ"ל. ורצונו לומר עפ"י מ"ש הש"ך בסי'

ע"ג להסביר דברי הרמ"א דנוהגין לאסור כבד שנתבשלה, שלא כפסק מרן, שהוא עפ"י מ"ש בהג' סמ"ק (סי' רה) ובהגהת מהרא"י (סי' כד) ואו"ה ובתור"ח, דהטעם הוא משום דאיכא מ"ד בש"ס דשלוקה נאסרה, ואנן לא בקיאינן מהו שלוק ומהו מבושל. עייש. זו כונת השפ"ד, דאפשר דכבוש עדיף משלוק, וע"כ יש לאסור.

ג בגליון מהרש"א שעל השו"ע, כתב בזוה"ל: ואף כבד דבנתבשל אסור, משום שלוק אסור. ואנן לא בקיאינן, מ"מ גם בכבוש שייך שליקה, אי כבוש זמן יותר, ושייך נמי אין אנו בקיאינן ואסור. תשו"צ צ"צ.

ט אך בפרי חדש (סי' עג ס"ק ט) זה לשונו: כבד ששהתה ג' בלא שריה, ל"מ ליה צליה לבשלו אח"כ, אבל ע"י צליה שריא, כדין בשר ששהה ג' בלא שריה (בסי' סט סי"ב). צ"צ סי' קכ"א. ופשוט הוא. עוד כתב שם, דלדידהו שנוהגין איסור בכבד שנתבשל לבדו, ה"ה נשרה במים מעל"ע, דהא ק"ל כבוש ה"ה כמבושל. וכדין בשר ששרה במים מעל"ע. ע"כ. וחומרא יתירה היא, שהעיקר להתיר אף שלוקה, כ"ש כבוש דגרע מסתם מבושל. ואף לדידהו אין לך בו אלא חידוש, והבו דלא לוסף עלה. עכ"ל.

ועייין בפת"ש (סי' עג סק"ד) משם תשובת חו"י (סי' כז) שדעתו לאסור. ושבתשובת מקום שמואל (סי' כט) האריך בזה והעלה להתיר. וכן בתשו" מעיל צדקה (סי' לה) שחולק על האחרונים האוסרים והעלה כדעת הפרי"ח להתיר (אם הודח הכבד לפני"כ).

י ובדרכי תשובה שם (ס"ק לב) הביא משם שו"ת שער אפרים (סי' פח) שהעלה ג"כ להקל. ובכנפי יונה אחר שכתב תחילה להקל, חזר בו בסו"ד ונתן מקום לדברי המחמירים. והביא דברי הצ"צ שפסק שהעיקר כדברי החו"י הנז'. ושהשיג ע"ד השער אפרים. וכ"כ בשו"ת נחלת שבעה (סי' נה). ובשו"ת באר עסק (סי' מו). ובס' לחה"פ הביא דבריהם לדינא. אמנם בסלת למנחה שם כ' דמ"מ בהפ"מ וכיו"ב יש להקל ולהתיר. וכן בספר באר יעקב (סוס"י עג) כתב ג"כ להקל בהפ"מ או היכא דיש צדדים אחרים להקל. וכן משם ספר שלחן גבוה שהביא לדינא דברי הפרי"ח שמתיר. וכן בכרתי ופלתי שמתיר כבד שנכבשה. ואח"כ הביא דברי השפ"ד (בסי' סט) שהעתיק דברי הצ"צ והמנח"י לאסור. ובסי' ע"ג (סק"י) הביא בפשיטות דברי הפרי"ח והכו"פ, וכתב להקל בעת הצורך. והביא עוד כמה אחרונים שכתבו להקל בהפ"מ.

יא) והנה בענין כבוש מעל"ע בסירוגין, אי איקרי כבוש. הנה בכף החיים (סי' סט אות רמב) כתב דבשר שנשרה במים כ"ג שעות, והוציאוהו, ואח"כ חזרו והניחוהו שעה א' באותן מים או במים אחרים, הרב חקרי לב (חיו"ד סי' עט) וח"ב (סי' ג) כתב לאסור, דכבוש בסירוגין הוי כבוש. אבל הרב שב יעקב (חיו"ד סי' ז"ך) כתב להתיר, דכבוש בסירוגין לא הוי כבוש. והביא דבריו בברכ"י (סי' קה בשו"ב אות א). וכ"כ במנחת יעקב על התורת חטאת (כלל כד אות ב) בשם זקנו הגאון מהר"ש. וכן בשו"ת תת כתר כהונה (סי' לו) האריך ומסיק להתיר. וכן ביד אפרים ע"ז הסעיף. וכן הזכ"ל (חיו"ד אות כ) האריך לדחות דברי החק"ל הנז', ומסיק דלכתחילה ודאי נכון להחמיר, אבל בדיעבד שכבר נעשה מותר. וכן כתב הזבחי צדק (אות קעב). וכ' אף מי שירצה להחמיר מ"מ בהפ"מ מותר. שכן דעת המשבצ"ז (סי' קה ד"ה כמה זמן). עכ"ל הכה"ח. (ובפת"ש אות ל"ג כתב דכ"כ נמי בחת"ס סוף סי' פ"א. ושכ"כ עוד כמה אחרונים. עיי"ש. ועיין עוד בכה"ח (סי' קה אותיות א' עד ז').

גב בדרכי תשובה (באות הנ"ל) כתב שכדעת המתירים כ"כ בשו"ע הרב גור אריה הלוי (סי' קה), שכ"ה בקבלה בודאי מחכמי מנטובה, דכבד שנשרה כ"ד שעות במים, רק שהסירוהו מן מהמים בתוך הכ"ד שעות, אעפ"י שהחזירוהו מיד לאותן המים מותר, ונפסק השריה בזמן מועט בנתיים. עיי"ש. ובעיקרי הד"ט (אות יט) כתב ששמע שמנהג בערי פיימונטי דלאו דוקא כשהחליפו המים, אלא גם אם נענעו הכלי שהכבד בתוכה מותר, אעפ"י שהיה בתוך המים מעל"ע שלם, דאפ"ה כיון שנענעו הכלי אמרינן שנענעו הכלי מבלבל ומונע הכבישה. והוא ז"ל פליג ע"ז. עיי"ש.

יב) ועיין עוד בדרכי תשובה (סי' קה אות ג) שכתב משם שו"ת הרד"מ (חיו"ד סי' כ) דכבוש לא שייך אלא בנשרה תוך דבר צלול, ולא בדם, כיון שטבע הדם להתקרב בעומדו בכלי איזה שעות, ואין בו עוד צלילות דם, וע"כ לא הוי כבוש. והביא עוד משם השפ"ד (סי' קה) שדבר הנכבש בחורף במים קרושים וכדומה לא שייך בו כבוש. ושכ"כ במנחת יעקב (תשובה סי' יד) דבקרר לא שייך כבוש. ושכן מסתבר, דאין מתנענע. וכ"ש כשנקרש עד שנעשה אבן. ושלדינא כל שאינו כבוש לא הוי כבוש. והביא משם הס' דרכי הוראה שהביא מתוספתא ערוכה שמבואר כהמנחת יעקב, דבקרר ל"ש כבוש. ושכ"כ בשו"ת טוטו"ד קמא (סי' קב) וביד יהודה, שכ"ה בהחלט לדינא, דאין להחמיר בזה כלל. עיי"ש.

יג) אמנם מה שכתב בשם ספר יד יהודה שכ"ז דוקא בהיה כל המעל"ע קרוש, אבל אם נפטר בתוך המעל"ע שפיר מצטרף גם הזמן שהיה בתוך הקרר

והקור למעל"ע. ואמרינן שהוא מפליט ומבליע.

דבריו בזה תמוהים, דהרי הבאנו לעיל להקת אחרונים דפליגי על החקרי לב דס"ל שאוסר כבוש בסירוגין. וא"כ אם זמן שהיה קרוש לא חשיב כבוש, מדוע נצרף אותו זמן להשלים המעל"ע. ואדרבה אותו זמן הקרישה הפסיק הענין של הכבישה וצריך מעל"ע חדש. וכמ"ש האחרונים הנ"ל שאם הוציא את הבשר לזמן מועט מן המים, ואח"כ החזירו, אין מצטרף וצריך מעל"ע חדש. וא"כ מק"ו שאין זמן הקרישה מצטרף לאסור.

(יד) סיכום הדברים:

א. לדעת מרן שפסק (בסי' עג) בדין כבד שנתבשל (בלא צלייה) שהכבד מותר, משום שפולט ואינו בולע. (וכדעת רוב ככל הראשונים כידוע), הרי לפי"ז כ"ש וכ"ש בכבוש, דודאי שאינו בולע, לפי שכבוש אינו כמבושל ממש. וכפי שהסברא נותנת (וכפי שהבאנו דברי האחרונים).

ב. אעפ"י שבבשר שנכבש מעל"ע כתב הרמ"א שהמנהג לאסור אפילו לצלי. וכן נמי דעת הפרי"ח. מ"מ בכבד כתב הפרי"ח דשרי, משום שאינו בולע. וכתב דאפילו לבני אשכנז שנהגו לאסור כבד שנתבשל, מ"מ בכבד שנכבש שרי. ודחה דברי תשו' הצ"צ שמחמיר בזה.

ג. בסברת הפרי"ח אזלי נמי רבים מהאחרונים, דס"ל שיש להקל יותר בכבד שנכבש, ולהתיר גם לנוהגים לאסור בשר שנכבש. וכפי שהבאנו מפת"ש ודרכי תשובה שהאריכו בזה.

ד. בכבד נמי יש עוד קולא נוספת. והיא סברת ר"ת והרא"ש דדם כבד אפילו כשפירש אינו אסור אלא מדרבנן. ראה בתוס' חולין (דף קי: תד"ה כבדא). וברא"ש (פ' שמיני סי' כז). וכ"פ בתורת חטאת (כלל כד דין י). והש"ך (בסי' עג ס"ק יט). ורש"ל בתשובה (סי' פד). ואעפ"י שמאיך הפרי"ח (סי' עג אות יז) כתב ע"ד האו"ה שכ' דדם כבד דרבנן, שאין זה מחוור, מדאמרינן בפכ"ה כבדא עילוי בישראל אסיר דם דאורייתא. וכ"כ שם התוס' והרשב"א והר"ן, דדם כבד שפירש אסור מהתורה. עכ"ד. מ"מ מידי ספק לא יצאנו. עיין בשפתי דעת (סי' עג סק"א) דמסיק שהוא ספיקא דדינא, ובצירוף ספק אחר עשה מזה ס"ס להתיר.

ה. הבאנו דברי אחד האחרונים (הרד"מ) שבדם לא שייך כבישה, משום שנקרש. ולפי"ז כ"ש בדם הכבד שנקרש יותר מהר מדם אחר. ונמצא שלעולם אין כאן כבישה של מעל"ע.

ו. הבאנו דעות האחרונים שכתבו דכאשר המים קרושים או קפואים, לא מיקרי כבוש. וע"כ בנידוננו הואיל ובד"כ מכניסים את הכבד לקירור, והדם קופא, ואולי גם הכבד קופא, לא שייך בו כבוש.

ז. הבאנו דעות האחרונים שפסקו שאין כבישה לסירוגין. וע"כ גם אם היתה קרישה לזמן מועט תוך המעל"ע, שוב אין כאן דין כבוש.

ח. יש לצרף הדעה שהובאה בפת"ש ובדר"ת דכאשר יש נענוע בכלי הכבישה, לא מיקרי כבוש. ובנידוננו בדרך כלל או שנמצא הכבד בהקפאה וקירור, או בתנועה בתוך מכונית ההובלה.

ט. לכל הנ"ל יש להוסיף הא דקי"ל להלכה כדעת רוה"פ שדם שבישלו אסור רק מדרבנן. ומכ"ש בדם הכבד (דאפילו בדם בעין יש בו ספק וכנ"ל).

י. עוד יש לצרף לכל הנ"ל דעת רש"י חולין (דף צז:): דכבוש הוא דבר שנכבש בחומץ ותבלין. וכ"כ הרשב"א בתשובה הביאה מרן הב"י (ברס"י קה), דלא אמרינן כבוש שמבליע אלא בדברים החריפים כמלח וחומץ. וכ"נ קצת דעת הרמב"ם, שלא הביא דין כבוש כלל בהל' מאכלות אסורות. ועיין עוד בנו"ב קמא (י"ד סי' קו) שהאריך בזה.

בסיכום: מכל הטעמים הנ"ל נלע"ד שיש להתיר כבד ששהה בשקיות ניילון מעל"ע, לא מיבעיא לספרדים ועדות המזרח דאזלי בתר מרן, אלא אפילו לאשכנזים נמי הדבר מותר.

הרה"ג רבי שניאור ז. רווח שליט"א
 רב איזורי במועצה איזורית גזר
 ויר"ר המכון למצוות התלויות בארץ

דיני חגגבים וסימני טהרתם, וזאם אפשר לסמוך על מסורת להתירם באכילה בזמן הזה

לאחרונה הוזהרו חקלאי ארץ ישראל על ארבה שמתקרב לארץ ישראל ממדינת
 מאוריתניה, והמתריעים על כך קיימו את דברי הגמרא במסכת תענית
 (דף יט ע"א): "אלו מתריעין בכל מקום: על השדפון, ועל הירקון ועל הארבה, ועל
 החסיל, ועל החיה רעה, ועל החרב - מתריעין עליה, מפני שהיא מכה מהלכת".

במאמר זה אמרתי לדון להלכה ולא למעשה [ובעזה"י שלא יצא נזק ממכה זו על
 חקלאי ארץ ישראל] האם יש היתר לאכול את הארבה ולהסתמך על
 מסורת שיש לכמה מהעדות על היתר באכילת מינים מסוימים.

ראשית אציין כי הארבה שנראה בארץ בימים האחרונים זוהה על ידי המומחים
 בתחום כ"ארבה המדבר", ארבה זה הוא המפורסם ביותר והנפוץ ביותר
 באיזור מזרח התיכון.

סימני טהרה בחגגבים:

חגג שאין לו סימני טהרה, הרי הוא אסור מדין שרץ, וכ"כ רבינו רמב"ם הלכות
 מאכלות אסורות פרק ב הלכה ה. ומאידך חגג שיש לו סימני טהרה התירתי
 תורה וכמפורש בחומש ויקרא (פ"א פכ"ב): "אֵת אֵלֶּה מִהֶם תֹּאכְלוּ אֵת הָאַרְבֶּה
 לְמִינֹו וְאֵת הַסְּלֵעַם לְמִינֵהוּ וְאֵת הַחֲרָגֹל לְמִינֵהוּ וְאֵת הַחֲגָב לְמִינֵהוּ". וסימני החגג
 הטהור כבר נתבארו במשנה במסכת חולין פ"ג מ"ז. ובתלמוד בבלי מס' חולין דף
 סה ע"ב. והביאם להלכה רבינו הרמב"ם בהל' מאכ"א פ"א הכ"א – כג וז"ל:
 "ומיני חגגבים שהתירה תורה שמונה, ואלו הן: (א) חגג, (ב) מין חגג והוא
 הרזבנית, (ג) חרגול, (ד) ומין חרגול והוא ערצוביא, (ה) ארבה, (ו) ומין ארבה
 והיא צפורת כרמים, (ז) סלעם, (ח) ומין סלעם והיא יוחנא ירושלמית. מי שהוא
 בקי בהן ובשמותיהן אוכל, והצייד נאמן עליהן כעוף, ומי שאינו בקי בהן בודק
 בסימנין, ושלשה סימנין יש בהן: כל שיש לו ארבע רגלים, וארבע כנפים שחופות
 רוב אורך גופו ורוב הקף גופו, ויש לו שני כרעים לנתר בהם הרי זה מין טהור,
 ואף על פי שראשו ארוך ויש לו זנב אם היה שמו חגג טהור. מי שאין לו עכשיו

כנפים או כרעים או שאין לו כנפים החופין את רובו ועתיד לגדל אותן אחר זמן כשיגדיל הרי זה מותר מעתה". עכ"ל.

והנה בביאור רש"י עמ"ס חולין שם ובביאורו למקרא חומש ויקרא פי"א פס' כב, הסתפק רש"י וז"ל: "ויש הרבה מהם במקומינו בינותינו, כאותן שקורין לנגושט"א [ארבה], אבל אין אנו בקיאים בהן, שארבעה סימני טהרה נאמרו בהם ארבע רגלים, וארבע כנפים, וקרסולין אלו כרעים הכתובים כאן, וכנפיו חופין את רובו. וכל סימנים הללו מצויין באותן שבינותינו, אבל יש שראשן ארוך ויש שאין להם זנב וצריך שיהא שמו חגב, ובזה אין אנו יודעים להבדיל ביניהם" עכ"ל. אולם מדברי הרמב"ם דלעיל מבואר להדיא שלא חש כלל לחשש של רש"י.

אלא שיש לדון על מה שסיים הרמב"ם וכתב שאע"פ שראשו ארוך ויש לו זנב אם היה שמו חגב טהור. משמע א"כ שדווקא היכא שיש לו זנב וראשו ארוך בעינין שיהיה שמו חגב, אך בלא"ה כל שיש לו ד' סימנים [הרמב"ם מנה שלש כיון שכלל את דין שחופין את רובו בסימן של כנפיו] אין צורך שיהיה שמו חגב, וכן נראה מפשטות דברי הרמב"ם. אולם באמת פשטות דברי המשנה והגמרא בחולין שם משמע שתמיד בעינין שיהיה שמו חגב. ואח"כ ראיתי דברים מפורשים שכתב רבינו הרדב"ז (ח"ו סי' ב אלפים ק) וז"ל: "עוד באותו פרק כתב ואע"פ שראשו ארוך ויש לו זנב אם היה שמו חגב טהור. ונסתפקת אי שמו חגב קאי אכלהו או דוקא אאותו שראשו ארוך ויש לו זנב, ואיברא דאע"ג שהלשון מורה דלא קאי אכולהו, מ"מ אין לנו לעשותו חולק על מה שכתב בפירוש המשנה על מנת ששמו חגב, והכי משמע מהאי מתני' שלא נזכרו בה אלא ג' סימנים ועלה קאמר ר' יוסי והוא ששמו חגב. ומה שכתב ז"ל ג' סימנים ולא כתב ד' סימנים, לפי שאלו הג' הם בגופו והם שנויים במשנה, ומזה הטעם הפסיק רבינו וכתב הרי זה מין טהור, ואע"ג שלא היה ראוי לכתוב כן עד לבסוף, לישנא דמתני' נקט".

וכן ראיתי שכתב כדברים פשוטים ללמוד כן בדעת הרמב"ם רבינו צמח בן הרשב"ץ בספרו שו"ת יכין ובוועז ח"א סי' סד, בתשובה לתלמאסן בענין חגבים שנאספו ע"י הגויים, ודן שם בעניני הסימנים ובדיני ביטול גויים בחגבים ומחשש לביטולי עכו"ם, ובתו"ד על סימני החגבים כתב וז"ל: "שנינו בפ' אלו טריפות ובחגבים כל שיש לו ד' רגלים וג' כנפים וקרסולים וכו' וכנפיו חופין את רובו, ר' יוסי אומר ושמו חגב, ואמר ר' בגמ' והלא הצרצם הזה שיש לו ד' כנפים וארבע רגלים וקרסולין וכנפיו חופין את רובו, יכול יהא מותר, ת"ל חגב, ששמה

חגב, אי שמו חגב יכול אפי' אין בו סימנין הללו יהא מותר ת"ל למינהו, עד שיהיו בו כל הסימנין הללו, וכתבו בתוס' בשם ר' יצחק בר מאיר ז"ל דר' יוסי לפרושי קא אתא ולא פליג את"ק כלל, דמתני תנא דמתניתין ד' סימנים ולא תני ראשו ארוך ש"מ דת"ק ראשו ארוך שרי, שכן קראי בכללי ופרטי דריש ליהו, כדתני דבי ר' ישמעאל דמרבי מעין הפרט כל דאית ליה ד' סימנים ודריש חגב לשמו חגב, דהכי אמרי' בגמ' במאי קא מפלגי תנא דבי רבי ותנא דבי ר' ישמעאל, קא מפלגי בראשו ארוך, תנא דבי רבי סבר אשר לו כרעים כלל ארבה סלעם חרגול למינהו פרט, הו"ל כלל ופרט ואין בכלל אלא מה שבפרט, האי אין, מדי אחרינא לא, תנא דבי ר' ישמעאל סבר אשר לו כרעים כלל ארבה סלעם חרגול פרט למינהו חזר וכלל הוה ליהו תרי כללי אתרבי ליה ראשו ארוך, הא לפום פלוגתייהו לדבי רב ולדבי ר' ישמעאל בעינן לבי רב ה' סימנים ד' דמתני' ואין ראשו ארוך, ור' יוסי מדקאמר ושמו חגב, משמע דלא פליג את"ק דס"ל כדבי ר' ישמעאל דלא בעו אלא ד' סימנים ושמו חגב, ולא אתא אלא לפרושי דברי ת"ק ולא פליג עליה. וכתבו המפרשי' ז"ל דקי"ל כתנא דמתני' וכתנא דבי רבי ישמעאל כל ששמו חגב ויש לו ד' סימנים אעפ"י שראשו ארוך מותר, והביאו ראיה לזה מדאמרי' במס' שבת בפ' ר"ע רב כהנא הוה יתיב קמיה דרב מעבר שושיבא אפומיה א"ל רב שקליה כי היכי דלא לימרו מיכל קא אכיל ליה וקא עבר משום אל תשקצו את נפשותיכם, כלומר מפני שהיא חיה, הא לאו הכי משמע דשרייה, ושושיבא היינו ראשו ארוך כדאי' בע"ז בפ' אין מעמידין. ורבינו יצחק אלפאסי ז"ל לא קפיד כלל אלא ראשו גוץ ולא ראשו ארוך ולא בששמו חגב, אלא כל שיש לו ד' סימנים טהור אעפ"י שראשו ארוך ואין שמו חגב, שהרי הביא המשנה כצורתה ולא הביא מכל שקלא וטרייא דתנא רבי ר' ישמעאל ותנא דבי רב כלום, ס"ל דת"ק דמתני' ור' יוסי מיפלג פליגי, דסתמן של דברים ת"ק לית ליה קפידא כלל אלא בראשו גוץ וראשו ארוך ולא בששמו חגב, דכוליהו פליגי עליה, יחידאי נינהו ולית הילכתא כוותיהו. ודעת הרמב"ם ז"ל צריך שיהא שמו חגב אעפ"י שראשו ארוך כת"ק, שכ"כ בהל' מאכלו' אסורות בפ"א ז"ל כל שיש לו ד' רגלים וד' כנפים שחופות רוב אורך גופו ורוב הקף ויש לו ב' כרעים לנתר בהם ה"ז מין טהור ואעפ"י שראשו ארוך ויש לו זנב אם היה שמו חגב מותר. וכן היא דעת רוב המפרשים ז"ל שצריכים מסורת ששמו חגב. וכתב משום רש"י ז"ל, כי בארצו היה מהמינין האלו שהיה לה ד' סימני טהרה והיו נוהגים בהם איסור כי לא היו יודעים אם היה שמו חגב. והרשב"א ז"ל כתב הרבה מקומות יש בספרד שנאכלין במסורת. ע"כ. לכן אני אומר אתם גם אתם אם נהגתם בארצכם לאוכלם במסורת ממי שהוא בקי בהן ובשמותיהן אין חשש איסור בדבר, מאחר שהוא

במסורת בידכם". עכ"ל. וא"כ דבריו ברורים בדעת רבינו הרמב"ם שמלבד הסימנים צריך שיהיה שמו חגב. וכן פסק בשו"ע (יו"ד סי' פה סעיף א) וז"ל: "סימני חגבים, כל שיש לו ד' רגלים וד' כנפים, וכנפיו חופין את רוב אורך גופו ורוב היקפו, ויש לו שני כרעים לנתר (פי' לקפץ ולהעתיק ממקום למקום) בהם. ואפילו אין לו עכשיו, ועתידי לגדלם לאחר זמן. ואע"פ שיש בו כל הסימנים הללו, אינו מותר אלא אם כן שמו חגב או שיש להם מסורת ששמו חגב". עכ"ל. וא"כ להדיא שחייב שיהיה שמו חגב או מסורת ששמו חגב.

מסורת שיהיה שמו חגב:

הנה כאמור בנוסף לסימנים כתבו הפוסקים שצריך שיהיה מסורת ששמו חגב, וראה על כך מה שכתב הרב צמח נכד הרשב"ץ ז"ל בתשובתו הנז' לעיל וז"ל: "אמ"ה ענין המסורת הזאת שיהא בקי בהן ובשמותיהן ושיהיה מקובל בידו שזה חגב, אין בזמן הזה מסורת ביד שום אדם על הצד הזה, ונפל בידי מעשה שנשאלתי ע"ז ואסרתיו מסוגיית ההלכה הנז', אבל כאשר בדקתי מעוברים ושבים וזקן א' שבע ימים מנדעא ותאפילאלת העיד לי שהוא נאכל, ואין שם קבלה ביד שום אדם אם יקרא חגב או לא, וכן באו מתלמסן זקנים המה לימים והעידו שנאכל, ושאלתי אל החכם הר' יהודה הכהן בתונס אם הוא נאכל אצלם והשיב שהוא נאכל בכל אותו המחוז, וגם בגרבה ומחוזו ובתראבלס ובמחוזיה, ואביו ז"ל צעק ולא נענה. לכן אני מפרש דברי הרשב"א ז"ל שאמר שנאכל במסורת, ר"ל אם יש מסורת שנאכל נאמר שסמכו על דברי הר"א ז"ל וקבעו הלכה עליו, וא"כ אין יכולת ביד שום אדם למנעם ממנהגם, ובזה יתקיים מנהג כל אלו הארצות וזהו המסורת שזכר הרשב"א ז"ל כנ"ל. וכתב צמח ס"ט בה"ר שמעון נר"ו בן הרב ר' צמח המח' הזה זלה"ה".

ומכל מקום המינים שנהגו לאכול בערי צפון אפריקה ובתימן ובעוד מקומות, הם אותם המינים שהיה להם מסורת לאוכלם, וכך נהגו לפני גדולי הדור. וראה עוד בשו"ת דברי חכמים הנז' לקמן מש"כ שם בד"ה יוצא איפוא, לענין המסורת המכרעת שבידי התימנים אודות מה שנהגו לאכול שם. ובתשובה להרה"ג יצחק רצאבי שליט"א המובאת לקמן כתב בתו"ד וז"ל: "ופשוט כי מה שהצריכה ההלכה "שמו חגב", אין הכוונה לכלול בזה גם כשיסכימו בני אדם לקרותו בשם זה מכאן ואילך, אלא רק כשנקרא שמו כן בפי העם, זה לאות שודאי כך מקובל ומשתלשל בידם מדור דור, ואם כן זהו המין שהתירתו התורה. ומוכן למה לא קראו לצרצר בשם חגב, כי למרות דמיונו, מ"מ ניכר הוא בכמה שינויים הנראים לעין, כגון בעובי גופו ושטיחות גבו ושינוי כנפיהם וכדומה".

עכ"ל. וראה עוד לקמן. [וראה בתשובת הרב רצאבי הנז', שהוכיח שאין מוכרח ראייה בעין אלא די לראות ולזהות גם ע"פ ציור או תמונה, ראה שם].

וראה עוד לאחר מגדולי חכמי תימן בדור האחרון שהיה כאן בא"י, הגאון רבי שלום יצחק הלוי, בספרו שו"ת דברי חכמים חיו"ד סי' יא, שהאריך למעניתו על המסורת של בני תימן שאוכלים חגבים. [ומה שכתב בתו"ד וז"ל: "נמצא דדעת הרמב"ם והרא"ש הטור ומרן דבארבעה (שלשה) סימנין סגי ולא חיישי לסימן הה'. אלא שהרא"ש כתב וז"ל: והאידנא אפילו חגב הבא בארבעה סימנין אין לאכלו אלא במסורת ששמו חגב. ולזה נטו כל האחרונים לאסור מפני שאין להם מסורת", אין כוונתו לכך שלדעת האחרים אין צורך ששמו חגב, שהרי זה ברור גם בדעת הרמב"ם וק"ו בדעת מרן השו"ע, אלא כוונתו לסימן החמישי שהביא רש"י על חומש ויקרא, לענין ראשו ארוך, וזה ברור].

שניכר סימן כעין חית בבטן החגב:

ומעבר לנזכר לעיל אודות הסימנים המוזכרים בהלכה, יש סימן שהיה מקובל אצל יהדות תימן ויהדות מרוקו כסימן מובהק, וראה מקור לסימן זה בהערות עיני יצחק להרה"ג יצחק רצאבי שליט"א על שו"ע המקוצר יו"ד סי' קכט אות לג. ואכן סימן זה ניכר בחגבים המקובלים אצלנו כטהורים, כגון ארבה המדבר. ועי' עוד בתשובתו שנדפסה בתנובות שדה גליון מס' 22-23 ושם דן לגבי החגב הנודד שהגוון שלו שחור, אך החית שבבטנו נראית פחות ברורה, וכתב ששאל לזה מזקני עדתו, ולא השגיחו בזה כיון שהעיקר שנראה שיש שם צורת ח"ת. וכבר תמה בעיני יצחק שם על מה שכתב בספר פאת שדך סי' סב "שאינן לסמוך על המסורת של התימנים, ובפרט מה שבודים מלבם שיש עליהם צורת ח"ת". עכ"ד. ובאמת שהדבר כמבואר בכמה מדרשים, וכבר שמענו כן מזקנינו יוצאי מרוקו ששמעו מדורות ראשונים, וכ"ה אצל עדת יוצאי תימן, וחלילה לומר שבודים זאת מלבם, וראה שם עוד מה שכתב על דבריו.

אכילת חגבים בזמן הזה:

מנהג אשכנז, תורכיה ובבל

הנה כבר בתחילת דברי הבאתי את דברי רש"י שכתב שאין אנו יודעים להבדיל בינותם. וראה עוד לרבינו המאירי שכתב בפירושו למס' חולין (דף רל"ב), שאמנם בהרבה מקומות מספרד אוכלים חגבים, אבל בארצות הללו אין המנהג

להתירם, הואיל ואין נודע לנו שהם נכללות במין החגב. ע"ש. וכן כתב הט"ז (י"ד פה, ס"ק א) להלכה וז"ל: "ועכשיו נוהגים שלא לאכול שום חגב אפילו בידוע ששמו חגב, לפי שאין אנו בקיאים בשמותיהם". עכ"ד. וכן הביא הרב ברכ"י בשם חסד לאברהם (והב"ד הכה"ח או"ח תקע"ו אות מט), שאין מותר לאכול שום מין מהם, לפי מה שכתב מרן הש"ע שם שאין אנו מכירים מהו המין ששמו חגב. וכן העיד הרב כנה"ג שבתורכיה אין אוכלין החגבים (הב"ד הרב כה"ח י"ד סי' פה אות ד). והביא שם שכ"כ בס' לחם הפנים ובית לחם יהודה וחכמת אדם שכן המנהג במדינותיהם. וכן כתב הזבחי צדק שכן המנהג בבבל.

מנהג ג'רבא, תוניס, אלג'יר לוב ומרוקו

ובספר ברית כהונה העיד שמנהג עיר ג'רבא שאין אוכלין ארבה מכל המינים. וזה תימה שהנה בשו"ת יכין ובוועז שהיה מן הקדמונים העיד שמנהג ג'רבא לאוכלם. [ואולי אח"כ השתנה המנהג. וראה להלן בסמוך]. עכ"פ כפי שהעיד הרב צמח בן הרשב"ץ בתשובתו שם, מנהג תוניס, ג'רבא, אלג'יר, לוב ומרוקו לאכול את הארבה כל שיש לו הסימנים דלעיל. וכן נהגו יוצאי תימן וכמבואר בשו"ת פעולת צדיק, ראשי בשמים ועוד, והובאו דבריהם בתשובת הרה"ג ר"י רצאבי שליט"א בתנובות שדה שם.

פולמוס רבינו האור החיים עם בני דורו

ואמנם ידועים דברי האור החיים הקדוש בספרו פרי תואר (י"ד סי' פה ס"ק א, ובפירושו למקרא ויקרא פ"א פכ"א) שצווח ע"ז ככרוכיא שאסור לאכול הארבה, והב"ד הרב חיד"א במחב"ר י"ד סי' פה אות א. אך בקונט"א הביא בשם ספר רך וטוב דפליג על הרב פר"ת, ועוד הרבה מחכמי דורו של הרב פר"ת חלקו עליו. ועל אף שבחלק מן המקומות השפיעה פסיקתו החריפה של רבינו בעל אוה"ח והפסיקו את אכילת הארבה, ואף לתוניסיה הגיעה פסק זה ועורר פולמוס חריף עד שחלק מרבני אותו דור אסרו את הארבה (ראה גנזי שלום י"ד סי' ה) באגרת ששלח רבי אהרון פרץ לרבי אליהו חאג'ג על התוקף של איסור זה, ועל האיסור שהם נהגו בו בערי תוניסיה. אולם כבר יצא הגאון רבי פתחיה בירדוגו זצ"ל בספרו שו"ת נופת צופים י"ד סי' יג, בחריפות נגד דברים אלו וכתב שאין כדאי בגללם לשנות את מה שאנו אווזין מפי רבנן קשישאי להתיר אכילת החגבים בכל דור ודור וסיים: "חלילה חלילה מלהאמין זה בדבריו" ע"ש. וראה בשו"ת דברי חכמים חיו"ד סי' יא, שהביא בתו"ד מספר מרפא הלשון להרב יחיא קורח על חומש ויקרא שם וזת"ד שם: ... וכבר הארכתי בביאור זה כדי לקיים

בכל עוז קבלת אבותינו. כי מקרוב הכחישוה רבים כמו שכ' הפוסקים ז"ל ובראשם הר"ח בן עט"ר ז"ל בפירושו על התורה ובחבורו יפה תאר על ש"ע י"ד סי' פ"ה שהוא הרבה להכחיש קבלה זו, והרואה יראה דבריו שאינם מוכרחים לפי טעמיו, כ"ש וכ"ש נגד בעלי הקבלה ופי' התרגום ודברי הגאונים ז"ל שדבריהם דברי קבלה, ולכן לא עזבנו מקבלת אבותינו מקטנה ועד גדולה, וגם על זה אני אומר דלית מלתא דלא רמיזא באוריתא, שכן במשנה תורה נאמר וכל שרץ העוף טמא הוא לכם ולא נאמר עוד סימני החגבים הטהורים, לרמוז שעתידים להשתכח ולהיות נוהגים איסור בכל שרץ העוף, אעפ"י שבאמת יש מהם מותרים כמו שנא' כל עוף טהור תאכלו ופי' חז"ל אלו חגבים טהורים עכ"ל.

ובאמת שהמסורת מלמדת אותנו שבערי מרוקו עד שעזבו את ארצות מגוריהם המשיכו באכילת הארבה, בפרט באיזור דרום מרוקו כגון בעיר מרכאש, שם היה הדבר נאכל הרבה עקב העוני והבצורת שהים שם, וכן הוא בהרבה מקהילות מרוקו [הגם שבחלק מן הקהילות היו שהחמירו ע"ע ולא אכלו]. וכן יש עדויות שבאלג'יריה אכלו את הארבה עד שעלו היהודים משם, וכן בערי תימן המשיכו לאורך כל הדורות באכילת החגבים [ראה עוד בדף השבועי על פרשת השבוע היוצא מטעם אונ' ב"א גליון מס' 283 במאמרו של ד"ר זוהר עמר, מה שהעיד על מנהג יהודי צפון אפריקה]. וכן העידו לפני זקני עדתינו יוצאי מרוקו שאכלו את החגבים ואף הראתי להם את החגבים החנוטים אצלי במכון, ומיד הצביעו לי על ארבה המדבר לאמור כזה היינו אוכלים.

קהילות שיש להם מסורת אם יכולים לאכול במדינות אחרות

והנה נותר בידינו לדעת אחר שבהרבה קהילות נהגו היתר באכילת החגבים, האם כשהולכים למקום שאינם נוהגים, האם יכולים להמשיך במנהגם, והאם יכולים הקהילות האחרות שאין להם מסורת לסמוך על המסורת של עדות אלו ולאכול את החגבים? הנה לענין הקהילות שמגיעות ממקומן למקום שאין נוהגין בו היתר כבר הורה הרב כה"ח להתיר ביו"ד סי' פה אות ו. וזאת עפ"י דברי מרן השו"ע ביו"ד סי' פב ס"ד, וז"ל שם: "מי שהוא ממקום שנוהגין איסור בעוף אחד מפני שאין להם מסורת, והלך למקום שיש להם בו מסורת, יכול לאכול במקום שהלך שם, ואפילו דעתו לחזור. ואם יצא ממקום שיש להם מסורת והלך למקום שאין להם מסורת, מותר לאכלו". וביאר שם הש"ך בס"ק י וז"ל: "ואע"ג דקי"ל נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם וחומרי מקום שהלך לשם, כדאיתא בא"ח סי' תס"ד, שאני הכא, שהרי מה שאין אוכלין אותו אינו בשביל שהם אומרים שהוא אסור, אלא בשביל חסרון קבלה, שלא קבלו בו היתר מאבותיהם,

לכן ראוי לסמוך על קבלתם ולאכלו בכל המקומות כל זמן שאין יכולין לברר איסור, כ"כ הרא"ש. וה"ה א"כ בנידו"ד שמותר לקהילת בני מרוקו ובני תימן ושאר קהילות, לאכול את הארבה גם כאן לארץ ישראל, כיון שהטעם שבני ארץ ישראל אינם אוכלים הוא משום שיש להם חסרון קבלה, ולא מחמת שהוא אסור. וכן נהגו הלכה למעשה כשבשנה אחת [בתאריך ב באייר תשי"ב] הגיע לכאן הארבה ואכלו אותו יוצאי תימן ויוצאי מרוקו, על סמך אותה מסורת שהיתה להם על חגב זה בארצות מוצאיהם. וכן כתב בשו"ת דברי חכמים הנז'.

קהילות שאין להם מסורת האם יכולים לסמוך על מסורת של קהילות אחרות
 אמנם יש לדון אם אפשר לקהילות שאין להם מסורת להסתמך על מסורת של הקהילות שיש להם מסורת, לכאורה נראה שיש לחוש ולאסור, שהנה מרן השו"ע שם בסי' פב סעי' ה כתב וז"ל: "אם שאר מקומות שאין להם מסורת יכולים לאכלו על סמוך מקום שיש להם מסורת, יש מי שאוסר ויש מי שמתיר. ויש לחוש לדברי האוסר". הנה האוסר הוא רבינו הרשב"א והמתיר הוא הרא"ש, ופסק מרו שיש לחוש לדבריו ולאסור. וא"כ הוא הדין בנידו"ד לענין החגבים. אלא כד תעיין בתשובת הרה"ג רבי יצחק רצאבי שליט"א המובאת בגליון תנובות שדה הנז', תראה שביאר יפה שגם לפי מה שפסק מרן כדעת הרשב"א לענין עופות שיש לחוש לדבריו, מ"מ ענין החגבים שאני. וכיון שגליון זה אזל מן המלאי ואינו מצוי ביד כולם ע"כ אעתיק את עיקר דבריו שם: "ואף אם תמצוי לומר שאינו כן, והט"ז וסיעתו סגרו עליהם את הדלת, מכל מקום הפרי מגדים פתח להם דלת אחרת באמרו בשפתי דעת (סוף אות א) כי מה שאין אנו [האשכנזים] אוכלים חגב כי אם במסורת, כל חגב שיש לו ארבעת הסימנים ספיקא הוי ולא ודאי. ונפקא מינה כשיש עוד ספק דהוה ספק ספיקא ע"כ. [וע"ע שם אות א' ואות ד]. והעלוהו גם כן בדרכי תשובה ס"ק י', ובזבחי צדק ס"ב, ובכף החיים עצמו סק"ה. ומעתה הא דאינם אוכלים שאינו אלא מספק, חזי לאצטרופי ספק פלוגתא דהרא"ש והרשב"א אם לסמוך על מסורת מקום אחר. מה גם דהשולחן ערוך שם לא פסק כהרשב"א מעיקר הדין, כדמוכח מדנקט לה בלשון "יש לחוש" לדברי האוסר, ועוד דהש"ך ס"ל דלא פליגי. ומלבד כל זה נלע"ד טעם חדש להתיר אליבא דכולי עלמא, דאפילו לסברת הרשב"א האוסר, הלא אין טעמו אלא מפני שאפשר שנהגו איסור רק מפני עופות טמאים הדומים להם הנמצאים באותם מקומות, וכמובא בב"י שם ובש"ך, וכ"כ המאירי בחולין (דף רכ"א) שיש לפקפק מפני שיש הרבה מינים דומים זה לזה ואין הדבר שווה בהם בכל מקום וכו' יעו"ש. וטעם זה שייך דוקא בעופות כידוע, אבל בחגבים אין מקום לטעות, וכמ"ש לעיל אות ג' ד"ה ומצאתי". עכת"ד. ועי' עוד בתשובת דברי

חכמים הנז' ודוק. [וע"ע להגאון ר' פראג'י עלוש זצוק"ל בספרו שו"ת אוהב משפט חלק יו"ד סי' נד בהערות. וראה עוד בשו"ת יביע אומר למרן הראש"ל שליט"א ח"ב יו"ד סי' כ אות ו בסוף ד"ה והנה].

סיכום הדברים:

- א. חגבים שמאים אסורים משום שרין העוף.
- ב. סימני החגב המהור הם: כל שיש לו ארבע רגלים, ארבעה כנפים, כנפיו חופין את רוב אורך גופו ורוב הקיפּו, ושני כרעים לנתר בהן. ובנוסף לכל הסימנים, צריך שיהיה עליו מסורת ששמו חגב. וקבלה בידי עדות יוצאי תימן ויוצאי מרוקו שלחגבים המהורים, יש סימן בבטנם שנראה כאות חי"ת.
- ג. יש אומרים שבזמן הזה אין נוהגין לאכול שום חגב, לפי שאין בקיאיין בשמותיהן. אך במקומות רבים בארצות ספרד נוהגים עד היום לאכול מיני חגב שמסורת להם מאבותיהם ששם חגב עליהם. והעיקר להלכה שיכולים בני ספרד להמשיך ולהחזיק במנהג אבותיהם ולאכול את מיני החגבים שיש להם מסורת מאבותיהם שהם כשרים באכילה, ואף אם באו למקום שאינם נוהגים לאוכלו, מותר להם להמשיך ולאכול כמנהגם. ויש מי שכתב שגם קהילות שאין להם מסורת יכולים לסמוך על אותם בני קהילות שיש להם מסורת ולאכול את החגבים המהורים.
- ד. חגבים אינם טעונים שחיטה, ומותר לאוכלם מתים, או אף לחתוך מהם אבר בעודם חיים, ולאכול. אולם אין לאכול חגבים בעודם חיים, משום איסור בל תשקצו. [ראה לרבינו הרמב"ם בפ"א מהל' שחיטה הלכה ג. וכן פסק מרן השו"ע יו"ד סי' פה סעי' ב, וביו"ד סי' יג סעי' א].
- ה. אסור לתת לקטן חגב שמא לשחק בו, שמא ימות החגב ויבוא לאכול. אולם מותר ליתן לקטן חגב מהור לשחק בו. [ראה גמ' מס' שבת דף צ"ב].
- ו. חרקים שנמצאים בתוך בשר החגבים מותרים באכילה, כיון שהם מתפתחים בבשר החגב, ולא פירשו לבחון. וכן היה המנהג להתיר בכל אותם קהילות שנהגו היתר באכילת החגבים [שו"ת פעולת צדיק ח"ב סי' לו].

הרב דוד אביטן שליט"א

העורך

בגדר אומד האמור בתרומה

איתא במשנה בתרומות פ"א מ"ז: "אין תורמין לא במדה ולא במשקל ולא במנין, אבל תורם הוא את המדוד ואת השקול ואת המנוי" וכו'. והטעם שאין תורמים במידה מבואר בירושלמי שם, תני ר"א ב"ר גימל מנין שאין תורמין כו' ת"ל ונחשב לכם תרומתכם, במחשבה אתה תורם ואין אתה תורם במדה ובמשקל ובמנין. מה תרומה גדולה במחשבה אף תרומת מעשר במחשבה. משמע דדאורייתא הוא דאין תורמין במידה.

אמנם הרמב"ם בפיה"מ כתב: "אסור להוציא תרומה גדולה במדה, כיון שלא זכר לה הכתוב שום שיעור וכו', וסמכו זה למאמר ה' ונחשב לכם כו', ואמרו במחשבה אתה תורם ולא בדבר אחר". משמע שסובר שדרשה זו אסמכתא בעלמא היא.

אמנם לשון הרמב"ם במשנה תורה הל' תרומות פ"ג ה"ד: "אין תורמין תרומה זו לא במדה כו' לפי שלא נאמר בה שיעור, אלא אומד ומפריש בדעתו כמו אחד מחמישים". משמע שלימוד גמור הוא מן התורה. וכ"כ הרדב"ז שם: "ומ"ש מפריש בדעתו היינו מן הירושלמי כו' במחשבה אתה תורם, א"כ גזרת הכתוב הוא דכתיב ונחשב וכו' ומן השם הוא זה" וכו'. וכן הוא בכס"מ, כמו שיתבאר להלן בס"ד. ונראה שגם בפיה"מ כן הוא ביאור הדברים, שהרי בתחילת הדברים כתב שהטעם שאין תורמים במידה הוא "כיון שלא זכר לה הכתוב שום שיעור", משמע דדינא דאורייתא הוא.

ונבאר הדברים, דהנה הראב"ד השיג על טעם הרמב"ם במה שכתב "לפי שלא נאמר בה שיעור": "אמר אברהם לא מן השם הוא זה, אלא כיון שלא נתנה בו תורה שיעור מוטב שיתרום באומד ולא במדה, שכיון שיתן דעתו להקפיד ולתרום במדה שמא יוסיף או ימעט במדות, ונמצא מקלקל את התרומה או את הפירות".

וכתב הכס"מ שם על דברי הראב"ד: "ואיני יודע למה כתב לא מן השם הוא זה, שהרי מה שנתן רבינו טעם לפי שלא נאמר בה שיעור יסוד מוסד הוא לכל מה שיאמר בזה, שאילו היתה תורה נותנת בו שיעור היה צריך להפריש במדה וכו', והראב"ד עצמו הוצרך לאומרו, שכתב שכיון שלא נתנה בו תורה שיעור. וזה

שכתב רבינו הוא פירש מה שאמרו בירושלמי ונחשב לכם כו'. וכ"כ הוא ז"ל בפירוש המשנה. וטעמו הוא, שכיון שהתורה לא נתנה שיעור אין לעשות בענין שנראה שהוא מקפיד על השיעור שלא צותה תורה".

הרי שלדעת הכס"מ דעת הרמב"ם (והראב"ד) דדאורייתא הוא דאין לתרום במידה. וכתב שגם בפיה"מ כתב כן. והרי שאף שכתב בפיה"מ "וסמכו זה" כו', אין פירושו דהוי אסמכתא מדרבנן, דעיקר הטעם אשר הביא להלימוד מ"ונחשב" הוא לפי שלא נתנה תורה שיעור, וע"כ אין להפריש במדה בענין שהראה שהוא מקפיד על השיעור שלא צוותה תורה. ומ"ש וסמכו זה למאמר ה' ונחשב לכם כו', אין פירושו דהוי אסמכתא דרבנן, אלא סמך למה שלא פירשה התורה למה קבלו חז"ל לפרש כן את הפסוק, לפי שלא נתנה בו התורה שיעור. כמ"ש ביד מלאכי בכללי הרמב"ם כלל ז', שגם לדברים הנלמדים בי"ג מדות קורא הרמב"ם דברי סופרים, לפי שאינו מפורש בתורה, ולולי שקבלו הסופרים פירושו, לא היו מפרשים כן. ע"ש.

ולענ"ד אהא גופא פליג הראב"ד, וסובר דאינו דאורייתא כלל, ומה שכתב "כיון שלא נתנה בו תורה שיעור" אינו טעם לעשותו דאורייתא, רק לומר דע"כ חז"ל נמי לא קבעו בו שיעור, דמוטב שיתרום באומד, שאם יתרום במדה שמא יוסיף או ימעט ונמצא מקלקל כו'. וזה גופא כיון להשיג על הרמב"ם במה שכתב לא מן השם הוא זה. כלומר, דלהרמב"ם מה שלא נתנה בו התורה שיעור הוא עיקר הטעם שאין לתרום באומד, דלא נתנה בו התורה שיעור לפי שעיקר דין תורה הוא דאין תורמין באומד, ועל זה חולק הראב"ד וסובר דלאו דאורייתא הוא.

ונתבאר דדברי הרמב"ם בפיה"מ ובמשנה תורה דברים אחדים הם. ומה שכתב המשנה ראשונה בתרומות פ"א מ"ח, שאיסור זה מדרבנן הוא, וקרא אסמכתא בעלמא, ולמד כן מלשון הרמב"ם בפיה"מ, זה אינו דעת הרמב"ם כמ"ש.

ועיקר טעמו של הרמב"ם עדיין צ"ב, דמה בכך שלא נתנה תורה שיעור, מה טעם הוא לאסור לתרום במדה.

ונראה שהוא מבואר עם מ"ש הרמב"ם בהמשך: "אלא אומד ומפריש בדעתו כמו אחד מחמישים". נראה שר"ל שעיקר המצוה בהפרשת תרומה היא שיהיה "מפריש בדעתו", ואילו יהיה במידה קצובה לא יהיה מפריש בדעתו, דמה שלא נתנה בו תורה שיעור הוא כדי שיפריש במחשבה מאומד כפי דעתו ורצונו,

וזוהו עיקר המצוה, ואם יפריש שלא מאומד אלא כפי מידה, אינו מרצונו ודעתו, אלא כפי מידה קבועה. דההפרשה באומד, אינה לומר שיש איסור להפריש במידה, אלא לומר שהמצוה היא שיפריש כפי רצונו ומדעתו שלו. וזהו הלימוד מ"ונחשב לכם", שיההפרשה תהא כפי דעתכם, והיינו באומד. [ואולי לזה כיוון הכס"מ הנ"ל במ"ש "אין לעשות בענין שנראה שהוא מקפיד על מה שלא צותה תורה"].

ולולי דמסתפינא היה נראה לענ"ד חידוש גדול בדעת הרמב"ם שסובר שיסוד תרומה באומד הוא משום שצריך שיפריש כפי מחשבתו ורצונו. שלכאורה נראה שגם אם מפריש במידה ברצונו ודעתו, אין שום הפסד בזה, ושפיר חייל עליה שם תרומה, ואפשר דלכתחילה נמי שרי, כיון שעשה כן בדעתו ורצונו, ורק אם יהא מפריש שלא באומד בציווי, כגון מה שקבעו חז"ל עין בינונית אחד מחמישים, בזה נמצא שלא הפריש כפי דעתו ורצונו, הפך מצות התורה, ובכה"ג אפשר דלדעת הרמב"ם לא חייל עליה שם תרומה, אבל עכשיו שלא קבעו חז"ל להפריש אחד מחמישים בדיוק, אלא באומד, כמו שכתב הרמב"ם, א"כ גם אם יפריש במידה שפיר הוי מפריש בדעתו, כיון שאינו מחוייב בזה, ומרצונו הוא עושה. ומה שמבואר במשנה וברמב"ם בהמשך ההלכה: "ולא יתרום בסל ובקופה שמדתו ידועה, אבל תורם הוא חציין" כו', היינו כשקובע עצמו לתרום בשיעור זה, דבכה"ג אינו מפריש בדעתו, אלא בשיעור קבוע, אבל אם באקראי תורם ברצונו במידה ידועה, שפיר הוי תורם בדעתו.¹

וראיה לזה מהמשנה בתרומות פ"ד מ"ג, שיעור תרומה עין יפה אחד מארבעים וכו', ואם עלה בידו אחד מששים ואחד (שהוא פחות מעין רעה), תרומה, ויחזור ויתרום במידה במשקל ובמנין. ובמשנה ראשונה שם כתב שהטעם שתורם במידה הוא לפי שאיסור מידה דרבנן הוא. ונדחק מאוד. ע"ש. והרע"ב כתב "אותו מותר שהוא תורם מותר לתרום במידה כו' דלא אמרו לתרום באומד

¹ רש"י בכמה מקומות מפרש "אומד ומחשבה" האמורים בתרומה, ב' עניינים: אומד, שאם יש לו פירות הרבה אין צריך למדוד אלא באומד יטול אחד מחמישים. במחשבה, כדאמרן בעלמא, נותן עיניו בצד זה ואוכל מצד אחר. כיעוין ברש"י במנחות נ"ד סוף ע"ב, ובכורות נ"ט ריש ע"א. הרי שמפרש "מחשבה" כענין בפני עצמו. אבל הרמב"ם מפרש שהוא ענין אחד, כאמור, שתורמין באומד הוא לפי שצריך לתרום במחשבה, ודעתו כהתוס' בחולין ז' ע"א ד"ה ודילמא, דלא מהני נותן עיניו בצד זה וכו' אלא במדומע, ולא בטבל ודאי. [ובאמת כלל לא הביא הרמב"ם דין זה בהלכותיו אלא בהל' מעשר פ"ט ה"ט, גבי במפריש בשבת על ידי תנאי. ועמדו בזה האחרונים. כיעו' בספר אברהם יגל בחי' על הרמב"ם הל' תרומות דף י"ז ע"ד].

אלא בתחילת התרומה". והוא מלשון הרמב"ם בפיה"מ בתרגום הקדום. ובתרגום החדש "וזה אסור בתרומה העיקרת".

וצ"ב, מה כאן עיקר ומה טפל, הרי הכל הוא עיקר תרומה, שהרי המדובר הוא שהיה בדעתו להפריש אחד מששים, ועלה בידו אחד מששים ואחד, א"כ היותר הזה נשאר טבל, וממנו הוא שמפריש. דאי מעיקר הדין כבר נפטר, כמ"ש הרדב"ז בהל' תרומות פ"ג ה"ו, צ"ב איך לוקח תוספת זו מהכרי, הרי הכרי כבר נפטר, והוי מפריש מהפטור על החייב, על כרחך לכאורה צ"ל כיון שהיה בדעתו לתורם אחד מששים עדיין יש מעט טבל בכרי וממנו הוא מפריש, וא"כ מה עיקר ומה טפל בכאן.

עוד קשה בעיקר משנתינו, שרצה לתרום אחד מששים ועלה בידו אחד מששים ואחד, הרי אין תורמין במידה, ואיך כיוון את המידה, הרי ההפרש בין אחד מששים לבין אחד מששים ואחד, הוא הפרש מועט מאוד. ודוחק גדול לומר דבאמת מתני' מיירי בעבריין [ויהיה מזה ראייה להסוברים דדיעבד מהני במידה בכל גוונא]. וכבר הקשה כן במעדני ארץ, ולא יישב. ובדרך אמונה בבאור ההלכה נדחק.

ולפי מ"ש אתי שפיר הכל, וכמו שכתב הרדב"ז דמעיקר הדין נפטר ורק דרבנן צריך לחזור לתרום, דמתני' מיירי באדם שבאקראי ועראי תרם במידה אחד מששים, דלכתחילה שרי, ולא כיון כלל לשיעור הפחות שנתנו חכמים, אלא עלה בדעתו כך לתרום מעצמו ורצונו, אלא שנתקלקלה המידה ועלה בידו אחד מששים ואחד. ומעיקר הדין היה פטור מלתרום עוד, כיון שמדעתו תרם כך. וכן מבואר להדיא בתוספתא בתרומות פ"ה ה"ו: "במה דברים אמורים בזמן שתנכוון לתרום אחד מששים ועלה בידו אחד מששים ואחד, אבל אם אמר הריני תורם ומחשב זוהי תרומה ודאית". כלומר אם מדעתו חשב לתרום ששים, ועלה בידו ששים ואחד אז הוא הדין שהתוספת אינה אלא מדרבנן ואינה מדמעת וכו', לפי שצריך להוסיף רק מפני תקנת חז"ל [ויכול להוסיף במידה כבמתני'], אבל אם אמר בפירוש שרצונו לתרום כתקנת חז"ל עין רעה אחד מששים, ופחת ותרם אחד מששים ואחד, נשאר טבל ודאי בכרי ותרומה ודאית הוא האחד מששים שצריך להוסיף. ע"ש. הרי שמפורש בתוספתא דמשנתינו מיירי באדם שמדעתו תרם אחד מששים, ולא שנתכוון לשיעור חז"ל. וכמו שכתבתי. וזה גם ביאור ד' הירושלמי שם על משנתנו בפ"ד ה"ג. ע"ש.

ולפי זה מבואר היטב טעם הרמב"ם בפיה"מ שכתב שההיתר הוא משום שאינו תרומה העיקרית, כיון שמדובר באדם שמדעתו עלה ברצונו באקראי

לתרום אחד מששים, ומעיקר הדין שפיר נפטר, אלא שכיון שעין רעה הוא אחד מששים, לא פחות, חייבוהו חז"ל לחזור ולתרום, והוא אמינא שכיון שעכשיו תורם שלא מדעתו אלא משום תקנת חז"ל, אם יתרום במידה יהיה בזה איסור וחסרון דבעי' לדעתכם, וזה אינו תורם לדעתו עכשיו. לזה כתבה המשנה דליתא, דכיון שהוא רק מדרבנן ואינו עיקר התרומה, רשאי לתרום במידה. ודוק.

עוד יתבאר לפי דברינו מ"ש הרמב"ם בהל' תרומות פ"ג ה"ז: "המפריש מקצת תרומה אותו מקצת אינו תרומה" וכו'. והקשה על דבריו מהר"ט בח"א סי' י"ח, הרי מבואר במשנה בתרומות פ"ד ה"ל, שהתורם אחד מששים ועלה בידו אחד מששים ואחד, תרומה ויחזור ויתרום. ע"ש. ולפי מה שכתבתי לק"מ, דבמתני' לא מירי במי שכיון להפריש אחד מששים משום תקנת עין רעה, אלא במפריש מדעתו ורצונו, וברצונו היה שחלק זה שהפריש בלבד יהיה לתרומה, ורק מדרבנן חייב לחזור להפריש, ומעיקר הדין באמת לא חשיב כלל מקצת תרומה. ודוק.

וראיתי בחזון נחום על הרמב"ם [נדפס בכרם ציון תרומות ח"ב עמ' ס"ד], שכתב ליישב קושית מהר"ט, דבמתני' מיירי שדעתו היה להפריש כראוי אלא שעלה בידו פחות, והרמב"ם מיירי כשלא היה דעתו להפריש כראוי. (ועי' מה שכתב הרב המהדיר שם בהערה). ונראה שכוונתו כמ"ש, דבמשנה מדובר כשהיה בדעתו להפריש כראוי, כלומר כוונתו הייתה שמה שהפריש יהיה תרומה על הכל, וממילא מעיקר הדין באמת נפטר, משא"כ נדון הרמב"ם.

ולפי"ז מה שכתב המשנה ראשונה בפרק א' ה"ל, לשיטתו, דכיון שאומד האמור בתרומה אינו אלא דרבנן, אם עבר ותרם במידה הוי תרומה. נראה מדבריו דאי הוי דאורייתא אינה תרומה. וטעמו, לפי שבדאורייתא אין לחלק בין לכתחילה לדיעבד. ולפי מה שכתבתי גם אי הוי דאורייתא אם תרם במידה מדעתו באקראי שפיר הוי תרומה, דכיון שאינו מצווה לתרום במידה ומרצונו הוא תורם, שפיר הוי מדעתו ורצונו כיון שאינו מחוייב במידה זו. כמשנ"ת.

הרב יחזקאל מוצפי שליט"א

כולל בני ציון ירושלים ת"ו

כלאי זרעים בארץ ישראל

עמדת ואתבונן, בדין כלאי זרעים בזה"ז בא"י, האם יש לחלק בין המקומות לענין איסורם, וכגון מקומות שכבשו עולי מצרים בלבד. וכן מה דינם בזה"ז בארץ סיחון ועוד. ושטחי רמת הגולן האם כשבטלה קדושתן בטל האיסור, וכדיני תרו"מ, או שיש לחלק ביניהם, והאם איסורן מה"ת.

א. כלאי זרעים בזה"ז האם הם מהת' או דרבנן – דעת התוס'

הנה איסור כלאי זרעים הוא מהמצוות התלויות בארץ, וכמש"כ הרמב"ם [פ"א מהלכות כלאים ה"א] וז"ל, הזורע שני מיני זרעים כאחד "בארץ ישראל לוקה שנאמר שדך לא תזרע כלאים". עכ"ד. ומקור דבריו מדאמרו בגמ' [קדושין דף ל"ט] דכתיב בהו שדך וכו', וכלאי זרעים דבארץ לא אסירי בהנאה בחו"ל נמי לא גזרו בהו רבנן. ע"ש. ועע"ש בתוס' ובתוס' ר"י הזקן. ומבואר שם דקימ"ל שבח"ל אין איסור בכלאי זרעים אפילו מדרבנן, מש"כ בכלאי הכרם. כיע"ש. וא"כ לכאורה דין איסור כלאי זרעים תלוי הוא בכל גבולי א"י המחולקים בין עולי מצרים לעו"ב, לחו"ל, שבחו"ל מותר מדינא דגמ' לזרוע כלאי זרעים, ובא"י הוי כדין תרו"מ, וכשם דתרו"מ לא נוהג בחו"ל ה"ה לכלאי זרעים, וכשם שבתרו"מ יש הבדל בין המקומות ה"ה נמי בכלאי זרעים, וכן כשם שתרו"מ בזה"ז הם מדרבנן ה"ה לכאורה בכלאי זרעים.

והנה בגמ' יבמות [דף פא.] תנן, מי שהיו לו חבילי תלתן של כלאי הכרם ידלקו, נתערבו באחרות כולן ידלקו וכו'. וכתבו בתוס' [שם ד"ה מאין] וא"ת לר"ל כיון דתרומה בזה"ז דרבנן אלמלא בטלה קדושת הארץ, א"כ כלאי הכרם נמי דרבנן וכו'. וי"ל "דכלאי הכרם חדא דרבנן" דבזמן בהמ"ק הוי דאורייתא, אבל עיגול דבילה [תרומה] תרתי דרבנן, חדא דבטלה קדושת הארץ, ועוד דאפילו בזמן המקדש תרומת תאנים דרבנן, אי נמי וכו'. ע"ש. ומבואר בתירוצא קמא של התוס' דכלאים בזה"ז בא"י הם דרבנן, כיון שבטלה קדושת הארץ, וקדושת הארץ כוללת נמי דין כלאים, ואין לחלק בין המצוות התלויות בארץ. וכיון שבטלה קדושת הארץ ע"י הגלות, בטלו נמי המצוות התלויות בה. ודו"ק.

ב. דעת הרמב"ם ודעימא דאסור מהתורה.

והנה כתב הרמבם [בפ"י מהל' מאכלות אסורות ה"א- י"ב] ספק ערלה וכלאי הכרם בארץ ישראל אסור ובסוריא וכו' מותר, כיצד, היה כרם ערלה וענבים נמכרות חוצה לו, היה ירק זרוע בתוכו וירק נמכר חוצה לו, שמא ממנו ושמא מאחר, בסוריא מותר. ובח"ל אפילו הענבים יוצאות מכרם ערלה או ירק יוצא מהכרם לוקח מהם, והוא שלא יראה אותו בוצר מן הערלה או לוקט הירק בידו, כרם שהוא ספק ערלה או כלאים בארץ ישראל אסור. ובסוריא מותר ואצ"ל בח"ל. עכ"ד. ומבואר בפשטות מדעת הרמב"ם דכלאים וערלה בא"י בזה"ז איסורן מדאורייתא, ולכך ספקן אסור. וע"ש למרן הכסף משנה במש"כ בד"ז באורך. וע"ע בשו"ת הרמב"ם [פה"ד סימן ג'] דאף בזה"ז לוקין על כלאי הכרם וערלה וכו'. וכ"כ בטור [יו"ד רצ"ה]. וע"ש בב"י שהביא דברי הרא"ש דהרכבת אילן בזה"ז אסור אפילו בחו"ל מדאורייתא. ואמנם המשנה למלך [שם ה' י"א] כתב וז"ל, ספק ערלה וכלאי הכרם בא"י אסור. אליבא דמאן דאית ליה דתרומה בזה"ז מדרבנן משום קדושה ראשונה לא קדשה לעתיד לבוא. "וס"ל ג"כ דעזרא לא קידש לעת"ל כלאי הכרם בזמן הזה אף בא"י אין איסורו כי אם מדרבנן". דכי הכי דבטלה קדושת הארץ לגבי תרומה, ה"נ בטלה לגבי כלאי הכרם, וכ"כ בתוס' בפ' הערל. יע"ש. ונראה דה"ה לחדש וכו' וכן נמי לעינן ערלה וכו' משום דבטלה קדושת הארץ. עכ"ד. וכן נמי הביא את דברי התוס' המהר"י אלגאזי זלה"ה בספרו ארעא דרבנן [אות כ' שכ"א]. ולמד מכאן לענין חדש. ע"ש. וכ"כ בספר פרי האדמה [ח"א דף כ"ה ע"ב] ובעוד אחרונים, שהביאו את דברי התוס' הנז'. וברבותינו האחרונים הרבו לדבר בענין ערלה בזה"ז, האם איסורה מה"ת. ומפשטות דברי גדולי האחרונים והש"ע מבואר, דאיסורו מהתורה, ואמנם יש מהאחרונים שכתבו כדברי המל"מ הנ"ל שאיסורו בזה"ז מדרבנן.

ג. ועיין להגאון הנר"ב בספרו הצ"ח [ברכות לו:]: שכתב שהעמיק והאריך בהאי דינא וכתב, דכשם שכתיב בתר"מ ובחלה "בבואכם" ודרשינן דבעינן ביאת כולכם, ה"ה נמי לערלה דכתיב בה "כי תבואו". ואלים טפי מתר"מ וחלה, וע"ש בסוף דבריו שהוסיף וז"ל: "והנה לפמ"ש לעיל לומר סברא דערלה גם בא"י אינה מן התורה משום דבעינן ביאת כולכם, דבר זה שייך בערלה, אבל בכלאים לא נאמר בו ביאה. והא דאינו נוהג בחו"ל הוא מדכתיב שדך למעוטי ח"ל, וכמבואר בקידושין ל"ט ע"א, א"כ כיון דחזקה שהחזיקו בימי עזרא לא בטלה, כמבואר בדברי הרמב"ם הנ"ל, א"כ כלאים ודאי דלא בעינן ביאת כולכם, שלא נזכר בו ביאה, א"כ כלאים לשיטה זו בא"י בזה"ז מהתורה וערלה הלכה". עכ"ד. עש"ב. וע"ע במנחת חינוך [מצוה רמ"ו אות ח'] שהביא את דברי הצ"ח הנ"ל לענין

ערלה, והוסיף דעכ"פ לכו"ע הלכה למשה מסיני הוא. ע"ש. וע"ע בשדה חמד [מערכת ל' כלל קמ"א אות ל"ב]. ובש"ת יביע אומר [ח"ו יו"ד סימן כ"ד], שהאריך בדין ערלה בזה"ז, שאע"פ שכתבו חלק מהאחרונים הנ"ל שנוהג מדרבנן, עכ"פ קימ"ל כדעת הרמב"ם ומרן הש"ע דס"ל שאיסור ערלה בזה"ז הוא מדאורייתא דספיקו בא"י אוסר. וע"ש שהביא את דברי ספר יד אברהם [יו"ד סס"י רצ"ו], שהביא את קושיית הרב בית הלל (שם) מדוע לא כתב מרן הש"ע שערלה צריכה שריפה, וכדאמרנן בגמ' בסוף תמורה, וכתב לתרץ דמרן הש"ע אזיל לטעמיא, דס"ל דתרומה בזה"ז היא מדרבנן שנאמר בה בבואכם, וה"ה לענין ערלה. וע"ש ביבי"א שהשיג ע"ד, דמרן הש"ע ס"ל דספק ערלה בזה"ז בא"י אסור, ומשום שהוא ספיקא דאורייתא. ועוד דה"נ נוהג שריפה בערלה ונלמד הוא מכלאי הכרם, ובכלאי הכרם פסק מרן הש"ע דיש לשרוף את הכלאים. עש"ב. ועכ"פ אנו אזלינן בתר דעת מרן הש"ע, שערלה בזה"ז היא מהת'. וה"ה נמי לדין כלאים, ואפילו להחולקים והסוברים דערלה בזה"ז מדרבנן, מודו דכלאים הוא מהתורה, וכמש"כ להדיא הצ"ח, דשאני כלאים דלא כתיב בה ביאה, ונוהג בזה"ז בא"י מדאורייתא, וכן לדעת היד אברהם שכתב דערלה היא דרבנן ומשום שאין בה שריפה, הנה בכלאים מבואר להדיא שטעונים שריפה אפילו בזה"ז, וא"כ בהא נחתנא ובהא סליקנא דכלאים בזה"ז בין כלאי זרעים ובין כלאי אילנות וכלאי הכרם אסורים מהת'.

ד. האם בכלאים יש לחלק בין המקומות שכבשו עו"מ ועו"ב.

ואחר שבארנו שדין כלאים בזה"ז דאורייתא, יש ליתן טעם לשבח אמאי אלים טפי מתר"מ (אפי' מערלה) ומכל מצוות התלויות בארץ, ומשום שלא נאמר בו ביאה, אלא הקפידה בו תורה בגוף הקרקע ובמעשה הזריעה שבשדות הישראלים בא"י [לאפוקי שדה של נכרי דלא מקי שדך], לא יהיה איסור כלאים, והאיסור הוא בחפצא של שדה הישראל, ולכך נמי אסור לקיים כלאים בשדהו ובכרמו, וב"ד מכריזים על זה, ויוצאין ובודקין את השדות, והיינו שיש כאן איסור בחפצא, וכן נמי בערלה אע"פ שאין בו איסור קיום, מ"מ אסור הוא בהנאה, וכל כה"ג איסורן קיים אפי' לאחר גלות ישראל ובזה"ז מדאורייתא, ומשום שדין מיוחד הוא בקדושת ארץ ישראל, מצוה רמיה על כל גברא דאית ליה דשה בא"י שידאג שלא יראה ולא ימצא כלאים בשדהו, ומכיון שהחיוב הוא על שדות הישראל בא"י אין תלוי הוא בביאת כל ישראל לארצם, ולכך גם בזמן עזרא שעלו מקצת וגם בזה"ז נשאר דין כלאים מהת', ואז היו ב"ד מכריזין על הכלאים. משא"כ בתרומות ומעשרות וחלה ושאר מתנות וביכורים, שאין חיוב מהתורה אא"כ בשעה שיושבין כל ישראל על אדמתן ואין בהן שיעבוד, די ש להם

להוציא תר"מ מהת' ותלוי הדבר בביאת ישראל, וזהו מצוות התלויות בארץ, והיינו שתלויות "בפירות א"י" ולא שהם מדין קדושת הקרקע, שמעולם לא פקעה, הן לענין מצות ישוב א"י ואיסור יציאתה הנוהג ג"כ בזה"ז, והן למקצת מצוות הנהוגות בה עולמית ככלאים וערלה מהת', משא"כ לענין תרומות ומעשרות תלוי הוא בזמן ובמקום, והיינו בזמן הבית, ובמקומות שכבשום עולי מצרים או עולי בבל וקידשום, והיינו שיש בהם ירושה וישיבה, דרק אז חייבין במצוות אלו. וזה שאמרו שהם תלויות בארץ שיש להם חובת קרקע רק אם התחייבו, ולפי שתלוי הדבר במצב עם ישראל באדמתו בעבר ובעתיד, וכך תלתה בו תורה, שאמרה כי תבואו ובבואכם, משא"כ בכלאים וכמבואר.

ולענין שביעית אע"פ שבארנו בשדה יחזקאל [ח"א סימן ג'], ששביעת הארץ בשביעית היא בחפצא של הקרקע, שנאמר ושבתה הארץ. כיעש"ב. מ"מ שביעית בזה"ז מדרבנן. ומהטעם שתלוי הוא ביובל, דדוקא בזמן שהיובל נהו נהגת שביעית מהתורה, ובזמן שאין היובל נהוג מדרבנן דהכי קימ"ל, ומ"מ אין לומר דלפ"ז לא נחלק בין ער"מ לער"ב לענין שביעית, ומשום שהוא מדרבנן קבעום חכמים שינהג כדין תרומות ומעשרות, וחילקו בין המקומות דמקום שכבשו ער"ב ינהג שם שביעית מדינא, ומקום של ער"מ הוא כתרי דרבנן והספיחין שם מותרין. וכמו שאמרו שם דהניחום חכמים כדי שישמכו עליהם עניים בשביעית, ולכך שביעית היא כדין תר"מ וחלה לענין זה, דהיא מהמצוות "התלויות" בארץ, ולא ככלאים שהוא מצד "קדושת הארץ" ולכך אין לחלק בו בין זמן הבית לזה"ז ובין מקום שכבשו ער"מ או ער"ב אלא כל א"י בחדא מחתא היא, שנוהג בה איסור כלאים מדאורייתא בזה"ז, דתלוי זה בזה, שגם נהוג מדאורייתא וגם בכל מקום בא"י מצד קדושת א"י. [ואמנם דעת התוס' דאף כלאים דינה כדין תרומה, "ומצוה שתלויה בארץ היא" במקום ובזמן, ולפ"ז יש לחלק בכלאים בין מקום שכבשו ער"מ למקום שכבשו ע"ב, ובלא"ה לדעתם כלאים בזה"ז דרבנן. ומ"מ אנן לא קימ"ל הכי].

[ההמשך יבוא בס"ד]

הרב גד שקורי שליט"א

כולל בני ציון ירושלים

חלת חוצה לארץ – הפרשתה מן המזקף.

איתא בגמ' (בכורות כז.) ואמר שמואל תרומת חוצה לארץ או כל והולך ואח"כ מפריש. וכן הוא בביצה (ט.). וכן הוא ברמב"ם (פ"ה מה' ביכורים הלכה יב) לגבי חלת חו"ל, ואם רצה לאכול תחלה ואח"כ יפריש החלה בחוצה לארץ מותר שאין עיקרה אלא מדבריהם ע"כ. וכן הוא בטור ושו"ע יו"ד (סי' שכ"ג). ע"ש.

ובלשון הרמב"ם הטעם הוא כיון שאין עיקרה אלא מדרבנן מקלים בה, וראה בב"י יו"ד (סי' שכ"ג) דכתב דחלת חוצה לארץ עיקרה מדרבנן, אבל חלת ארץ ישראל בזמן הזה אפילו למאן דאמר שאינה אלא מדרבנן כיון שעיקרה דאורייתא אינה נאכלת כלל וכו'. ע"כ. כלומר שאין בה את הקולות שיש בחלת חו"ל, כמו שהובא שם בטור. ע"ש.

והנה בשו"ת מהר"י וי"ל (סי' מח) כתב על עיסה שלא נטלו ממנה חלה ונתבשלה, דיש תקנה דיטול ממנה חלה לאחר שנתבשלה, ויקח מעט שישאר בעיסה יותר מאחד ומאה, ואע"ג דכשנתבשלה הייתה כולה טבל, מ"מ כיון דאח"כ הפריש אמרינן יש ברירה, דבדרבנן אמרינן ברירה, דהכי איפסיק הילכתא פרק בתרא דביצה (לח.). ותו גבי חלת חוץ לארץ קיימא לן כשמואל דאמר אוכל ואחר כן מפריש, אלמא דאמרינן ברירה עכ"ד. וחזינן מדבריו דכל ההיתר הוא מחמת ברירה דחלה ההפרשה למפרע. וראה בחזו"א (דמאי סי' יג ס"ק יד) דהסביר דברי המהר"י, דהא דחלת חו"ל אוכל והולך ואח"כ מפריש היינו דתנאי ב"ד הוא, דתיכף לחיוב העיסה בחלה תוקדש החלה אותה שעתידי להפריש, וכיון שקבעו חכמים כן תקנה קבועה לכל ישראל, וכל ישראל עושה ע"ד חכמים, הוי כהתנה כל אחד על עיסתו בשעה שמגלגלה, והלכך אם מפריש פחות מא' מק"א שפיר בטל טעמה, אבל אם יהיה יותר יאסור הטעם, וכתב עוד דעיקר דבריו צ"ע, דבגמ' ביצה (ט.) משמע דהא דאוכל והולך ואח"כ מפריש אינו מטעם דחייל למפרע, אלא שלא גזרו בזה איסור טבל ובלבד שיפריש אח"כ וכו'. עש"ב. וראה עוד בספר חלת לחם (בשירי ברכה סי' ב' עמ' נא' ד"ה והנה), דכתב דהא דמנהי בחלת חו"ל אוכל והולך ואח"כ מפריש הוא מטעם דהו"ל כאלו התנה מעיקרא מה שאני עתיד להפריש יהא חלה ולב ב"ד מתנה עליו, כעין הא דאמרו שני לוגין שאני עתיד להפרש למחר. ע"ש.

שוב ראיתי בשפת אמת (י"ד סי' שכג) דכתב דתירוץ המהרי"ו תמוה מאד, איך יהיה למפרע חלה ע"י הפרשה של אח"כ, וכבר תמה כן בב"ח (סי' שכד) בסופו. ובע"כ צריכין לומר דשיטת מהרי"ו הוא, דהקלו בחלת ח"ל דאוכל ואח"כ מפריש, ובאמת תמוה הוא דא"כ לאו חלה היא כלל, הואיל ואין העיסה אסורה קודם הפרשה ורק שרצו חכמים שיתנו מתנה לכהן, אבל איך יהיה שם חלה על ההפרשה ומאי ענין לחלק איסור הטבל ומצוות הפרשת חלה, לכך ס"ל להמהרי"ו דכמו דאמרינן בב' לוגין שאני עתיד להפרש דאי יש ברירה רשאי לשתות מיד על סמך הפרשה דאח"כ, כמו כן הקלו חכמים בח"ל, דגם בסתם יהיה כמפרש, ויש ברירה, והוי הפרשה זו חלה למפרע, וא"כ שוב מיתסרא משום חלה וצריכין ס"א, וסיים דכך נ"ל ליישב קצת, אבל לדינא ודאי לא נראה כן. עכ"ד. עוד ראיתי בגידולי הקדש (חלה סי' שכג סק"ז) דהביא דהקשו על המהרי"ו איך אמרינן בזה ברירה שהוברר כאלו הופרשה חלה זו מקודם, הלא הפרשת חלה בדעת בעלים תלוי, וכיון שמקודם לא היה בדעתו להפריש איך תחול שם חלה למפרע נגד דעת בעלים, ובשלמא בב' לוגין שאני עתיד להפריש וכו', דעל סמך הפרשה זו רוצה עתה לשתות, שייך ברירה, משא"כ במפריש מעיסתו מכאן והלאה ולמפרע לא היה רצונו כלל אינו ענין לברירה. וכתב לתרץ דברי המהרי"ו, דלא דמי זה ממש לשאר ברירה בדרבנן, דא"כ למה דוקא בחח"ל הדין כן, הא גם בחלת א"י בזה"ז היא מדרבנן ואין בה דין זה דאוכל והולך, אלא דכוונת המהרי"ו דכיון דבעלמא יש ברירה בדרבנן הקלו בחלת ח"ל דאפי' לא התנה מקודם מה שאני עתיד להפריש כו', עשאוהו כהתנה. ע"ש מה שהאריך עוד לבאר בזה. ונ"ל דמלשון הרמב"ם שהבאנו לעיל דכתב דאין עיקרה אלא מדבריהם, משמע קצת כדברי החזו"א, דמעיקרא לא גזרו על עיסה זו טבל, ולכן מותר לכתחילה לאוכלה על סמך שאח"כ יפריש.

והנה רש"י בבכורות (כז). על ממרא דשמואל דתרומת חו"ל אוכל והולך ואח"כ מפריש, פירש אוכל והולך הטבל וישייר כדי תרומה ויפרישנה באחרונה. עכ"ל. וראה שם בתוס' (ד"ה אוכל והולך) דכתבו דמשמע מהגמ' דלא בעי מוקף, והביאו צד לפרש דבאחרונה לאחר שיפריש התרומה שייר מכריו מעט כדי שיתקיים בו מוקף, ודחו דמפירוש רש"י משמע דלא בעינן מן המוקף. עש"ב. נמצאנו למדים מדברי רש"י והתוס' שלדעת שמואל יכול לאכול כל העיסה ולשייר בה רק את החלק שנועד להפרשה ללא שום שיור היתר, וממילא לא מתקיים הפרשה מן המוקף.

וראיתי בסמ"ג (בעשין סי' קמא) דכתב דלשון מפריש משמע משייר מעט יותר מכדי חלה כדי להפריש עליו החלה, משום דבעינן ראשית ששיריה ניכרים, כדאיתא גבי תרומה בפרק בכל מערבין (לז:), וגבי חלה כתיב נמי ראשית, ומיהו מוקף ודאי לא בעינן מדשרי אוכל והולך ואח"כ מפריש. ע"כ. וראה עוד

בזה להרא"ש (ביצה שם) דהביא דברי רש"י, וכתב עליו דלא נהירא, דא"כ הוה ליה למימר ומשייר כדי חלה, אלא משמע דצריך לשייר יותר מכדי חלה כדי להפריש עליו חלה, משום דבענין ראשית ששיריה ניכרים, כדתנן בפ"ג דחלה (משנה ט), האומר כל גורני תרומה, כל עיסתי חלה, לא אמר כלום, עד ששיייר מקצת, ומיהו מוקף ודאי לא בעינן, מדשרי אוכל והולך ואח"כ מפריש. עכ"ד. הרי דגם הסמ"ג והרא"ש ס"ל דלא בעינן מוקף, כדעת רש"י והתוס', אלא שהצריכו ששיייר יותר מכדי חלה כדי שיהא שיריה ניכרים, ומ"מ לא הוי מן המוקף. וכן ראיתי בקרבן נתנאל על דברי הרא"ש (שם אות י') דכתב דהרא"ש ס"ל כיון דאין כל העיסה ביחד בשעת הפרשת חלה שלא מן המוקף יחשב. ע"ש. וראה עוד בהלכות חלה להרמב"ן (ד"ה גרסינן בפרק ביצה וכו') דהביא הא דאמר שמואל חלת חו"ל אוכל והולך ואח"כ מפריש, וכתב וכל שכן שהיא ניטלת שלא מן המוקף וכן הלכתא. ע"כ. וכן ראיתי בפסקי חלה להרשב"א (שער שני) דכתב דבחוצה לארץ אינו צריך לתרום מן המוקף, ושמעינן לה מדשמואל דאמר בפ"ק דביצה (ט). דחלת חוצה לארץ אוכל והולך ואח"כ מפריש, ולכאורה משמע שאוכל והולך עד שלא ישאר אלא כדי חלה בלבד, אבל ר"ת פירש דצריך לשייר יתר מעט כדי שיהא מוקף אע"פ שאינו מוקף לכשיעור. והראשון נראה עיקר. וכן פירשו בתוס' שם במסכת ביצה. עכ"ד. וראה עוד בר"ן (ביצה שם) דהביא דכתב ר"ת דאין צריך להפריש מן המוקף בחלת חוצה לארץ, וכתב אבל יש מי שאומר שצריך להניח לבסוף יותר משיעור חלה כדי שיפריש מן המוקף. ע"כ. והנה בפסקי חלה להרשב"א שהבאנו לעיל הביא בשם ר"ת דס"ל דצריך לשייר יתר מעט כדי שיהא מוקף, ואילו הר"ן הביא דכתב ר"ת דאין צריך להפריש מן המוקף בחלת חוצה לארץ, וצריך בזה בירור.

עוד ראיתי בתשב"ץ ח"ב (סי' רצא פ"ז) דכתב דבחלת חוצה לארץ אינו צריך לתרום מן המוקף, שהרי אמרו (ביצה ט). חלת חוצה לארץ אוכל והולך ואכ"כ מפריש, ונראה שיכול לאכול עד שלא ישאר אלא כדי חלה בלבד. ויש מי שאומר שצריך לשייר יותר מעט כדי שיהא מוקף לו אע"פ שאינו מוקף לכשיעור, והראשון נראה עיקר. עכ"ד. הא קמן דאף התשב"ץ ס"ל להלכה דלא בעינן מוקף.

ולעומת זאת ראה במאירי חלה (פרק ראשון), דכתב וז"ל: ומכל מקום כתבו בתוספות שלא נאמרו דברים אלו אלא בחלת ארץ ישראל, אבל בחלת חוצה לארץ הואיל ולא נאמר עליה אוכל והולך ואח"כ מפריש, כלומר שאוכל כל הפת עד שלא ישתייר לא שיעור חלה, אין צריך לומר שמותר לתרום שלא מן המוקף, ומכל מקום אחרוני הרבנים כתבו שצריך לשייר יותר משיעור חלה כדי שיהא מוקף, ואע"פ שאינו מוקף לשיעור חלה דיו, וכן נראה עיקר. עכ"ל. הרי להלכה ס"ל להמאירי כדעות הראשונים דבעינן הפרשה מן המוקף בחלת חו"ל.

והנה הטור או"ח (סי' תנז) כתב גבי עיסת מצה דאם ידוע שהיה בעיסה שיעור חלה ושכח להפריש חלה עד לאחר אפיה, אפילו צירוף סל אין צריך, אלא יקרה כל הככרות יחד ויטול מאחד על כולם, ואפילו אם שכח ואכל קצת יפרש על המותר דחלת חוצה לארץ אוכל והולך ואחר כך מפריש. עכ"ד. והב"י (שם) כתב דמשמע מדבריו שאם יש בעיסה שיעור חלה לכתחילה צריך להפריש חלה בעודה עיסה קודם שתאפה, וכן נראה מדברי הרמב"ם בפ"ח מהלכות בכורים, והביא עוד מהאגור בשם שבולי הלקט דה"ר מאיר כתב דווקא בדיעבד טוב לעשות כן לצרפו בכלי, אבל לכתחילה לא, שראשית עריסותיכם אמר רחמנא, בעודה עיסה, אבל בפסח ובכל יום טוב שמשקרא עלה שם אסור לטלטלו, וגם אין שורפין קדשים ביום טוב, הואיל ולא אפשר בענין אחר מותר. ע"כ.

וראה עוד בזה בשו"ת יפה נוף (לרבי יצחק מציא סי' קמט) שכתב, דבחלת חו"ל אע"ג דלישנא דאוכל והולך משמע לכתחילה, מ"מ לא איירי אלא בשכח להפריש חלה בעודה עיסה, או רשאי אפשר להפריש בעודה עיסה כגון ביו"ט של פסח, אבל לכתחילה וכדאפשר צריך להפריש בעודה עיסה, והביא ראייה מדברי האגור הנ"ל. עש"ב. ומשמע כאן מדברי הטור והב"י דלכתחילה צריך להפריש החלה קודם אפיה ואכילה, וזה דלא כמו שכתב הטור ביו"ד (סי' שכג) דבחלת חו"ל מותר לעכול מהפת ולהפרישה אחר כך.

וראיית שהאחרונים התחבטו בדברי רבינו הטור וכתבו לתרץ דבריו, דהנה הב"ח (או"ח סי' תנז) התקשה בדברי הטור דאמאי כתב אם שכח ואכל, הלא שמואל אמר אוכל והולך לכתחילה, ותירץ דהטור ראה דברי הרא"ש שכתב בהלכות חלה, ובפרק אלו עוברין, דאם היה בו שיעור חלה בעיני הקפה, ובפרק קמא דביצה כתב איפכא דמוקף ודאי לא בעינן, מדשרינן דאוכל והולך ואח"כ מפרישו וכו', ויישב הטור דלכתחילה לא יאכל עד שיפריש מן המוקף, אלא שאם בדיעבד שכח ואכל קצת מקלינן בחלת חוצה לארץ דלא הוי מן המוקף, וכן כתב דיפריש על המותר דצריך לשייר יותר מכדי חלה כדי שיהא שיריה ניכרים וכדעת הרא"ש. אולם הב"ח דחה יישובו של הטור, וכתב דאין דעת הרא"ש לחלק בין לכתחילה לדיעבד, אלא החילוק הוא בין לש עיסה אחת ללש הרבה עיסות, דבעיסה אחת דאית בה שיעור חלה לא בעינן הקפה, והתם קאמר שמואל אוכל והולך לכתחילה, אבל בשתי עיסות ובכל אחת שיעור חלה, בזה כתב הרא"ש דבעינן מן המוקף, כיון שלא נילושו הכיכרות יחד, כתב הרא"ש דבעינן מן המוקף, כיון שלא נילושו הכיכרות יחד, וכתב דחילוק זה מבואר במרדכי בפרק אלו עוברין (סי' תקצז) וספר התרומה (סי' פב) וכן משמע מלשון הרא"ש, והעלה דלפי זה בלש הרבה עיסות ובכל אחת כשיעור ולא הפריש חלה כלל מערב יום טוב, צריך לשייר מכל מצה ומצה, או יחזור ויאפה עיסה אחת ביו"ט ויפריש

ממנה על כולן וכמ"ש התוס' בפרק קמא דביצה, וכן כתב המרדכי בפרק אלו עוברין על שם ה"ר שמואל. עכ"ד.

נמצאנו למדים מדברי הב"ח דדעת הטור בדעת הרא"ש דגם בחלת חו"ל בעינן מן המוקף לכתחילה, ומה שכתב הרא"ש בביצה (שם) דלא בעינן מוקף הוא בדיעבד, אלא דהב"ח חולק בזה וס"ל דהרא"ש מחלק בין לש עיסה אחת דלא בעינן בה הקפה, לבין לש שתי עיסות דבזה כתב הרא"ש דבעינן מן המוקף.

וראיתי בט"ז (או"ח סי' תנז סק"ג) דהביא דברי הטור וכתב דלק"מ דודאי מותר לכתחילה לסמוך ולאכול ע"ד שישירי אח"כ, כיון שיש שיעור חלה בעת שמתחיל לאכול, דה"ל כאילו הפריש בעת ההיא, אבל אם שכח להפריש ונשתירי אח"כ שלא כשיעור הוה אמינא דאותה שעה שהזכיר כיון שאין שם שיעור, צריך לצרף עיסה אחרת, קמ"ל דלא צריך, כיון שיה תחילה כשיעור, ובא"י צריך באמת לרצף אותה וסיים דכן הוא פשוט וברור. עכ"ד. ובאמת החילוק שחילק הב"ח בין לש עיסה אחת ללש שתי עיסות מבואר בעוד ראשונים, ראה בתוס' נדה (ז). דכתבו ונכון בפסח להגיע כל המצות כשמפרישין אחת על כולן, דאין הסל מצרפן, אע"ג דאמרינן בפ"ק דביצה (ט). ובבכורות (כז). תרומת חוצה לארץ אוכל והולך ואח"כ מפריש אע"ג דאין מוקף למה שאכל כבר, היינו בעיסה שנילושה יחד והיתה כבר מחוברת הקילו בתרומת חוצה לארץ. ע"כ. וראה בסמ"ג (עשין קמא) דכתב על מה שנהגו בפסח להניח כל המצות בתוך הכלי בשעת הפרשת חלה, זהו מפני שנהגו למיפא קפיזא קפיזא בפסחא, פירוש מצות קטנות פחותות מכשיעור ומצרפם להתחייב בחלה, וכתב בשם מורו ריבנו יהודה בשם הרב רבי אלחנן דהא אמרינן אוכל והולך ואח"כ מפריש זנו כשנתחייבה כל העיסה ביחד כשנילושה ביחד, אבל במצות שלנו שכל אחת נתחייבה בחלה לבדה סברא הוא שלא יועיל בלא הקפה לפטור את כולם. עכ"ד. הרי מפורש בדברי רבינו אלחנן דרק כשנילושה כל העיסה ביחד לא בעינן מן המוקף.

עוד ראיתי בדברי הב"י (או"ח סי' תנז) דאחר שהביא מימרא דשמואל דאוכל והולך ואח"כ מפריש, כתב דברי המרדכי בפרק אלו עוברין (סי' תקצז) דאם שכח ולא הפריש מערב יום טוב, אין לסמוך על שיור המצה להיות אוכל והולך ואח"כ מפריש כדין תרומה, דאם היתה כל העיסה נילושה ביחד אז היה מותר, אך מצות הנלושות כל אחת לבדה אין להן דין זה, וכתב ה"ר שמואל דצריך לאפות מצה אחת, ובשעת הפרשה יפריש אחת על כולן ותפטור את האחרות בצירוף. ע"כ. וראה עוד בב"י יו"ד (סי' שכג) שהביא דברי הסמ"ג הנ"ל בשם רבינו יהודה בשם ה"ר אלחנן, וכתב שם הד"מ (אות ב) דכן הוא מברדכי פרק אלו עוברין (סי' תקצז) [שהובא בב"י הנ"ל או"ח סי' תנז] ובכל בו (סי' פט נז ע"ג). ע"כ. וראה עוד בחק יעקב (או"ח סי' תנז אות ו) דהביא דבר התוס' בנדה ודברי הב"ח דחילוקו

בין עיסה אחת לשתי עיסות, וכתב דכן נתבאר ביו"ד (סי' שכ"ג) בש"ע בהגה ובב"י (שם) בשם סמ"ג ובהגה' מיימוני ומדברי תוס' והראש פ"ק דביצה, וכ"כ בהגהת סמ"ק ומרדכי ואגודה פרק א"ע וב"ל בשם סה"ת. וכל זה פשוט וברור ומיושב בדברי הרא"ש, ובחנם טרחו בכל זה האחרונים. עש"ב. הרי שאסף וקיבץ לנו צדיק כל דברי הפוסקים שס"ל לחלק בין לש עיסה אחת לשתי עיסות.

אמנם דברי הב"ח הנ"ל אינם מוסכמים, דהנה הפר"ח (סי' תנז סק"א) כתב דהא דצריך להפריש מן המוקף ה"מ בחלת א"י, אבל בחלת ח"ל כיון דאמר שמואל אוכל והולך ואח"כ מפריש, אלמא דלא בעי מוקף, והטור שכתב אפי' אם שכח ואכל קצת יפרוש על המותר דחלת וכו', מיירי בחלת א"י, לפיכך דווקא כששכח ואכל, וניחא נמי שאינו מפריש אלא על המותר, דהרי מה שאכל כבר עבד איסורא ואין לו תקנה להפריש עליו, ומייתי דוגמא מחלת ח"ל, ודלא כהב"ח שפירש בחלת ח"ל ונדחק הרבה במימרת שמואל ובלשון הטור. עש"ב. עוד ראיתי במג"א (סי' תנז סק"ג) דתב דאף דקי"ל חלת ח"ל אוכל והולך ואח"כ מפריש, מ"מ לכתחילה בעינן שיהא מן המוקף והביא דברי הב"ח דחילק בדעת הטור בין ב' עיסות דבזה אמר הרא"ש בפסחים דבעינן מוקף לבין עיסה אחת דלא בעי מוקף, והקשה המג"א [כפי פירוש המחצית השקל ע"ש] דלפמ"ש הב"ח א"כ צ"ל דהרא"ש בפסחים שכתב דבעינן מוקף ע"כ מיירי בב' עיסות, ובאמת משמע דהרא"ש שם מיירי ובעיסה אחת ואפי' בה מצריך הרא"ש הקפה, ועל זה כתב המג"א דאין חילוק בין עיסה אחת לשתיים, אלא כיון דקי"ל שצריך לשייר יותר משיעור חלה דבעינן ראשית שיריים ניכרים, על זה אומר הרא"ש דאותן שיריים עם מה שמפריש לחלה צריכים להיות מוקף, כיון דשניהם עדיין בעולם בשעת הפרשה, אבל ודאי דמותר לאכול לכתחילה ומפריש לבסוף. ע"ש.

נמצאנו למדים מדברי המג"א דאין חילוק בין עיסה אחת לשתי עיסות, אלא שיש ללמוד מדבריו חידוש נוסף בדברי הרא"ש דלדעת המג"א אותו מעט שמשייר נחשב מוקף לחלה, וזה שלא כמו שכתבנו לעיל בשם הקרבן נתנאל בפירוש דברי הרא"ש דהשיריים שמשייר לא הוי מוקף לחלה, ודו"ק.

עוד מצאתי בגידולי הקדש (חלה סי' שכג סק"ז) דכתב דהרא"ש בפ"ק דביצה ותשו' מהר"מ ד"פ סי' רעח רעט, דכתבו כדיעה א' דסמ"ג, דמוקף ודאי א"צ, מדשרי אוכל ואח"כ מפריש, ומה שנהגו להניח כל המצות בכלי א', לא להקיף, אלא משום דאופין קפיזא קפיזא, ולא מפטרי בפרשה קודם שצירפן בכלי כו', מוכח מדבריהם ג"כ דגם במצות שלא נילושו יחד א"צ מוקף, ומ"ש הב"ח והח"י באר"ח תנ"ז דהרא"ש פ"ק דביצה מירי בנילוש יחד ונתחלק אח"כ למצות, כבר דחה זה הפר"ח שם, וכן השעה"מ פ"ה מה' ביכורים תמה על הב"ח בזה, דברא"ש מבואר דגם במצות שלא נילושו יחד א"צ מוקף בחח"ל. ע"כ. ובמקדש מעט (שם)

סקט"ז) כתב דנראה דכוונת הב"ח דרק כשאפשר לו להפריש לא יאכל בלי הפרשה, דלמא משתלי ולא יפריש, אבל כשא"א לו להפריש עתה מודה הב"ח דכשרוצה לאכול א"צ למנוע אכילתו בשביל זה, והביא עוד דברי הרשב"ץ ה' חלה פ"ו, דכתב בח"ל אוכל והולך ואח"כ מפריש, וכבר נהגו להפריש קודם אכילה. עכ"ל. וכתב להסביר דבריו דטעם המנהג נמי משום דלמא משתלי, וכדין שאין לשחוט בסכין טרפה לכתחילה דילמא משתלי לקלוף. ע"ש.

וראה עוד שם בגידולי הקדש (סק"ז) דהסביר דברי הטור דה"ק דאם שכח ואכל ונותר ממנו מפריש על המותר וממילא נפטר בדיעבד הנאכל כבר אף שאינו בעולם, דלא תימא מה ששכח ואכל איסורא דעבד עבד, ואינו מחוייב להפריש על המותר כשאינו רוצה לאוכלו אלא לשורפו ולאבדו, דודאי בחלת א"י הדין הוא כן, דא"צ להפריש על המותר כשאינו בא לאוכלו, כי ע"י הפרשה זו לא יתקן כלום מה ששכח ואכל בטבלו, ואינו בעולם, אבל בחח"ל אינו כן, דכיון שדינה שאוכל ואח"כ מפריש שהקלו חכמים שההפרשה שבסוף מהני לפטור אכילתו למפרע, לכן אפילו שכח ואכל מחוייב להפריש על המותר כדי שיפטור בזה גם את הנאכל, אף שאינו רוצה לאכול המותר כלל. עכ"ד.

אתה הראת לדעת דדין זה אם בעינן בחלת ח"ל הפרשה מן מוקף, תלויה במחלוקת גדולה בין הפוסקים, ראשונים ואחרונים, ונלע"ד דמלשון מרן סי' שכג שכתב [גבי קולות חלת חו"ל] דבח"ל מותר מפני שאין עיקרה אלא מדבריהם, אבל בחלת ארץ ישראל לא יאכל עד שיפריש ואינה ניטלת אלא מן המוקף כו'. הרי דדוקא גבי חלת א"י כתב דבעינן מוקף, ומשמע דבחלת ח"ל לא בעינן מן המוקף. ולדעת הרמ"א (שם) צריך לשייר מעט יותר משיעור חלה שמפריש כדי שיהא שיריים בשעה שמפריש, כדעת הסמ"ג והרא"ש. וכן ס"ל דדוקא לעיסה שנתחייבה עם חלה זו יכול לפטור שלא מן המוקף, אבל עיסה שנילושה בפני עצמה, אין מפרישין חלה מעיסה אחרת שלא מן המוקף, וכדעת רבינו אלחנן המובא בסמ"ג. וכן דעת המרדכי והסמ"ק והכל בו.

וראיתי בבא"ח (ש"ש שמיני חלה אות ה') דכתב דאם בחו"ל שכח להפריש חלה בערב שבת אוכלין בשבת ומשיירין ככר או חציו כדי להפריש ממנו חלה בחו"ל, וישאר ממנו, דבעינן שיהא שייריה ניכרין וכו', ע"ש. הרי שהצריך ששירי מטעם שיריה ניכרין ולא מטעם מוקף. ובכה"ח (סי' תנז אות לו) הביא מהגאון ר"ז (אות יב) דאפי' מצות הבאות מעיסה אחת שהיה בה שיעור חלה שלד"ה א"צ להפריש מהם מן המוקף בחו"ל, אפילו לכתחילה, שהרי אמרו חלת חו"ל אוכל והולך ואח"כ מפריש, אע"פ כן מדת חסידות הוא להחמיר להפריש מהן מן המוקף שיגעו זה בזה בתוך הכלי בשעת הפרשה, ולפיכך אין לאכול מהן קודם הפרשה שהרי מה שיאכל לא יהא מוקף עם מה שיפריש וכן נוהגין. עכ"ד.

הרה"ג שניאור ז. רווח שליט"א
רב איזורי במועצה איזורית גזר
ויר"ר המכון למצוות התלויות בארץ

קטניות, דגניים ושאר מוצרי מחסן נגיעותם בחרקים, וסקירה על שיטות הדברתם

[המשך מגליון 54]

חדקונית האורז: משפחת החדקוניות היא מסדרת החיפושיות ושייכת למחלקת חרקים. ראשן של חיפושיות אלו מוארך וצורתו כצורת חדק, קצות המחושים מעובים, ועל פי רוב קבועים המחושים בצידי החרק. החיפושיות והזחלים חיים על צמחים. הזחלים דומים לרימות ולהם רגלים מנוונות. בארץ נתגלו יותר מ 220 מינים. חדקונית האורז, הבוגר צבעו אדום עד חום-שחור, ולו כנפי תעופה מפותחים [שמשמשים אותו לתעופה וביכולתו להתרחק ממקום התפתחותו עד 2 ק"מ]. אורך גופו לרבות החדק עד 4 מ"מ, רוחבו 1 מ"מ. אורך החדק 1 מ"מ. הביצה, צבעה לבנבן, ואורכה עד 0.7 מ"מ. הזחל לבנבן ובשרני, אין לו רגלים, הראש צבעו אדום-חום, ואורכו הסופי עד 4 מ"מ. מוצאה של חדקונית זו הוא מהודו, ועיקר פעילותה היא במחסנים, ובתוככי המחסנים היא מצויה בכל העולם, אולם בפעילותה בשטחים גידול בחוץ, ניתן לראותה רק במדינות חמות. החיפושיות אוכלות את גרגירי כל הדגנים וביחוד את גרגירי התירס שמועדף עליהן. את החיפושית ניתן לראות בכל מוצרי הדגנים כגון גריסים, קמח, סולת, ואף את המוצרים העשויים מהם כגון איטריות, ביסקויטים, ומצויים אף בפירות יבשים וטריים. אלא שבקמח ומוצרים מפוררים אין הן מטילות ביצים. הזחל להבדיל מהחיפושית הבוגרת, אינו מתפתח אלא בגרגירי תבואה, ובעיקר בגרגירי תירס ומצוי גם בגרגירי חיטה ושעורה. בעזרת החדק נוקבת הנקבה חור קטן בגרגיר, וסותמת את החור בהפרשה שקופה, ובמשך יממה היא מטילה עד 4 ביצים. התפתחות שלימה של החדקונית נמשכת בקיץ במשך חודש, ובאביב והסתיו במשך חודש וחצי. בחורף נפסקת הטלת הביצים לגמרי. בטמפרטורה שמתחת ל 13 מ"צ נפסקת ההתפתחות של החדקונית. ולכן הוא מצוי בעיקר בארצות החמות. בטמפרטורה מעל 55 מ"צ מתות החיפושיות בתוך שעתיים. בטמפרטורה של 2 מ"צ מתחת לאפס הביצים מתות תוך 20 יום, והחיפושית יכולה לחיות בטמפרטורה זו עד 40 יום. חדקונית האורז תוקפת בעיקר את המקומות החשוכים במחסן, ומתרבה בעיקר בשכבות התחתונות של הערימה או השקים. ובמידה והגרגירים יבשים ריבוי החדקונית הוא זעום ביותר [החדקונית מתפתחת רק אם כמות המים בגרגירים היא

מעל 9%. ובדרך כלל בתנאי איחסון נאותים זה עומד על כ-12% מים]. מאידך בתנאי איחסון שאינם נאותים כגון ליד קירות סדוקים או גג דולף, הפגיעה היא עד כדי 50% ויותר. כאמור לעיל פגיעת החדקונית בגרגירי האורז היא במחסן, כאשר לאחר החדירה היא מכסה את החור בהפרשה שקופה, ואז משתנה צבע גרגיר האורז ללבן חזק. וניתן להרגיש זאת במעיכתו. וכאשר הזחל מתבגר משתנה צבעו לכהה והוא בולט מבעד לגרגיר. הערה חשובה לציון, שהחדק שבראש החדקונית, כוחו רב מאד ובאמצעות החדק היא מצליחה בקלות לחדור לאריזות אטומות גם בעובי 1 מ"מ, לעובדה זו ישנה השלכה חשובה על אופן איחסון התוצרת, שכן יתכן בהחלט שמוצר יגיע נקי לחלוטין למדף בסופר מרקט, רק די שהוא יונח ליד מוצר נגוע, כדי שהחדקונית תקדח באמצעות החדק חור לתוככי השקית ותחדור פנימה. [אודות הדיון ההלכתי בחרקים המצויים באורז, ראה פ"ד הערה 11].

עורית הגרגירים: מוצאה של חיפושית זו הוא מהודו ומשם התפשטה לארצות העולם. צבעו של הבוגר הוא שחור-חום, לרוחב הגוף המכוסה שערות יש מספר כתמים בהירים וכהים. צבע המחוששים צהוב והרגלים דקיקות. אורך גוף הנקבה 3 מ"מ והזכר 2 מ"מ. צורת הביצה, מוארכת וכפופה, צבעה לבן ובהמשך נעשית כהה יותר, ואורכה 0.8 מ"מ. הזחל צבעו צהוב-חום, הזחל מכוסה כולו שערות חומות ארוכות כשבקצהו יש כעין זנב של שערות צפופות, אורכו עד 7 מ"מ. הגולם דומה לזחל ממש. הנקבה מטילה כ- 70 ביצים, הביצים מתפתחות תוך 7 ימים בטמפרטורה של 35 מ"צ, ובטמפ' של 25 מ"צ במשך כשבועיים. בטמפ' מתחת ל 5 מ"צ או מעל 48 מ"צ הביצים מתות. הזחלים מיד לאחר בקיעתם מכרסמים גרגירים גרוסים או פגומים או מוצרי קמח, אולם אין בכוחם לחדור לגרגירים שלימים. אולם לאחר שהזחל מתנשל פעם ראשונה [בטמפ' של 25 מ"צ הם מתנשלים עד 7 פעמים] יש בכוחו לתקוף גם גרגירים שלימים. בעזרת שערותיהם הארוכות הם נצמדים לכל עצם, ומתפשטים במהירות רבה. הם נדחקים בין שקים ועוברים ממקום למקום. חיפושית זו מכרסמת בין היתר חיטה, שעורה, תירס, קטניות ואת מוצריהם. נקיון מוחלט במחסן ואוורור טוב יכול למנוע את התקפת החיפושית.

חיפושית הטבק [אנובית הטבק]: מוצאה של חיפושית זו מהאזורים הטרופיים של אמריקה, ומשם הועברה לכל חלקי העולם. צבעו של הבוגר הוא אדום-חום, ראשו רחב וכפוף, החזה מכוסה שערות דקות בצבע אפור, למחוששים יש צורת משור. אורך גופו עד 3 מ"מ. הביצה סגלגלה וחלקה, צבעה לבן מבריק ואורכה עד 0.4 מ"מ. הזחל צבעו לבנבן עד צהבהב, צבע ראשו חום בהיר. הזחל מעוקל ומכוסה שערות. ואורכו מגיע עד 4.5 מ"מ. הגולם, צבעו לבן והוא נמצא בתוך

מטווה קורים דק. אורכו עד 3 מ"מ. נקבת החיפושית מטילה עד 100 ביצים, ההתפתחות מהטלת ביצה עד לגיחת הבוגר נמשכת בקיץ כחודשיים. הביצים מוטלות בטמפרטורה גבוהה מ 20 מ"צ. מספר הביצים תלוי במזון, לחות האויר והטמפרטורה. להבדיל מהחיפושית שנמשכת לאור, הזחלים אינם אוהבים אור ונוברים בפנים חומרי המזון. אנובית זו גורמת נזק רב מאד למוצרי מזון מאוחסנים, ומלבד מוצרי הטבק היא פוגעת כמעט בהכל, דגנים, קטניות, תבלינים ואף בפלפל חריף ניתן למוצאה, עשבי מרפא, ביסקוויטים, דגים, בדי ריפוד, משי וקטיפה. קור של 7 מ"צ מתחת לאפס משמיד לאחר 5 ימי שהיה את המזיק, וכמו"כ חום שהוא מעל 55 מ"צ הורג את המזיק.

[אורזית] (חיפושית) משוננת חזה: יחודיותו של חרק זה הוא בכך שבצידי

החזה בולטות כעין שיניים קטנות שש במספר, ומכאן שמו. גופו של הבוגר צר ופחוס, אורכו כ 4 מ"מ ורוחבו כ 1 מ"מ. הזחל צבעו צהבהב לבן, ראשו חום ועל גב החזה והבטן כתמים חומים. בקצה בטנו זיז בשרני המסייע לו בזחילה, אורכו של הזחל 5 מ"מ. הגולם צבעו צהבהב ואורכו כ 4 מ"מ. הנקבה מטילה עד 280 ביצים [תלוי בתנאי הטמפרטורה והלחות]. החיפושיות הגם שהם יכולים גם לתקוף גרגרים שלימים בדרך כלל הם תוקפים רק גרגרים גרוסים [ולכן הם בדרך כלל מופיעים כמזיק משני לאחר תקיפה של מזיקים אחרים], החיפושיות תוקפות גרגרי תבואה, קמח, גריסים, פירות יבשים, אגוזים ועוד. לטענת בעלי המקצוע בתחום ההדברה, הדברה של חיפושית זו קשה מאד. תנאי איחסון ואוורור נאותים מונעים את ריבוי של החיפושית.

חיפושית הקמח המבולבלת [שחרורית הקמח]: צבעו של הבוגר הוא

חום-אדום כצבע חלודה, מבריק וללא שערות. אורך גופו עד 4 מ"מ. הביצה סגלגלה וצבעה לבן, ומידותיה 0.6-0.3 מ"מ. הזחל לאחר הבקיעה צבעו לבן, ובסוף התפתחותו נהפך צבעו לחום. אורכו הסופי 5 מ"מ. הגולם בתחילתו צבעו לבן ובהמשך צבעו חום. אורכו כ 3 מ"מ. חיפושית זו אינה תוקפת גרגרים שלימים אלא גרוסים, או קמח, גריסים, סובין וכו'. הנקבה מטילה את ביציה בקמח או אף על השקים וכד', הביצה שצבעה לבן מכוסה בריר שמתקשה עם בואו במגע עם אויר העולם, ומתחבר עם פרודות הקמח, ולכן קשה מאד לזהות את ביצי החיפושית בתוך הקמח. נקבה אחת מטילה עד 600 ביצים במשך כשנה [שזה ימי חייה]. מהביצים מתפתח זחל תוך 5 עד 12 יום. משך ההתפתחות עד לגיחת הבוגר נמשך בימי הקיץ כ - 55 יום. בטמפרטורה שמעל 50 מ"צ החיפושית מתה מיד. כאמור החיפושית אינה תוקפת גרגרי מזון שלימים, אך מאידך לאחר גריסה או עיבוד המוצר היא מופיעה ותוקפת כמזיק משני [כלומר לאחר התקפה של חרקים אחרים כחדקונית האורז שפוגעת בגרגרים]. החיפושית אף אוכלת מוצרים שנעשו מדגן כגון

הביסקוויטים וכיו"ב. קמח שנפגע מהחיפושית, הצמיגות שלו יורדת ודבר זה בא לידי ביטוי בירידת הגמישות של הבצק בעת הלישה.

נובר הלהם [אנובית הלהם]: חרק ממשפחת האנוביתיים מסדרת החיפושיות. החרק נפוץ בכל העולם. הבוגר צבעו אדום כחלודה עד חום. הוא שער מאד. ואורך גופו עד 4 מ"מ. הביצה עגולה ומארכת צבעה לבן ואורכה 0.4 מ"מ. הזחל צבעו לבן. צורתו כפופה ומכוסה זיפים דקים וקצרים, אורכו בתחילה 0.12 מ"מ והסופי עד 6 מ"מ. הגולם צבעו לבן-צהבהב. ואורכו 4 מ"מ. הנקבה מטילה במשך שלש שבועות כ 100 ביצים על פי רוב בקבוצות. ההטלה היא על חומרים שישמשו בעתיד מזון לזחלים. הזחלים עקב קטנותם חודרים אף לסדקים צרים מאד. וחזירתם היא אף לתוך חפיסות סגורות לחלוטין. בטמפ' פחות מ 17 מ"צ התפתחותו איטית ונעצרת. החרק מעדיף על פני הכל לאכול דברי מאפה יבשים. אך הוא תוקף גם גרגרי תבואה למיניהם.

עש המחסן הטרופי [עשנור הדבלים] (עש הדבלים): עש זה שייך למשפחת "העשנוריים". הבוגר אורך גופו עד 10 מ"מ. צבע כנפיו הקדמיות חום-אפור, והאחוריות חום-לבן. הביצה סגלגלה ונוטה לצורה כדורית, וצבעה לבנבן. הזחל צבעו משתנה בהתאם למזונו, ואורכו עד 15 מ"מ. העש פוגע הן במחסנים והן בטבע – במטע, בטבע הוא מצוי בעיקר בארצות הטרופיות והסובטרופיות של אסיה, אפריקה ואמריקה, ואילו במחסנים הוא נמצא כמעט בכל הארצות כולל איזורים קרים. טווח טמפ' בין 13-35 מ"צ הוא האופטימלי להתפתחות הביצים, כאשר מתחת ל 13 מ"צ יש האטה בהתפתחות אך אין תמותה, ובטווח טמפ' של 0 מ"צ הזחלים מתים מיד ואילו הבוגרים עד 3 ימים. העש ניזון מגרגרי תבואה, פירות טריים כגון תמרים, תאנים, אגוזים, חרובים, שקדים ובוטנים. ופירות מיובשים כגון צימוקים ודבלים. כמו"כ פוגע העש בקמח ומוצריו, קקאו גולמי, שוקולד, ביסקוויטים וכד'.

עש החרוב: עש זה שייך למשפחת "העשנוריים". הבוגר אורך גופו עד 10 מ"מ. צבע גופו אפור, צבע כנפיו הקדמיות אפור כסוף, כשלווחבו 2 פסים בהירים. כנפיו האחוריות לבנות-אפורות. הביצה סגלגלה וצבעה לבסוף חום-אדמדם. הזחל המפותח צבעו ורדרד, וצבע ראשו חום. אורכו עד 10 מ"מ. עש החרוב נפוץ באירופה, אפריקה, אמריקה, סוריה וישראל. העש פוגע בפירות טריים כגון החרוב, השקד, האגוז, הערמון, התמר, התאנה והחבוש. ובפירות יבשים ממינים שונים. ואף

בטבע נמצא המזיק במטעי חרובים, הדורים [אשכוליות], תמרים. הזחלים נוכרים בפרי ומתגלמים בתוכו. הנזק של העש במחסנים הוא גבוה ביותר, ויש לשמור על נקיון מוחלט ואידוי במחסנים.

עשנור הקמח [עש הסולת]: עש זה שייך למשפחת "העשנוריים". הבוגר צבע גופו חום בהיר. אורך גופו עד 12 מ"מ. צבע כנפיו הקדמיות חום-סגול, והאחוריות אפור כהה. הביצה סגלגלה. הזחל צבעו לבן-אפור וראשו חום כהה, אורכו עד 25 מ"מ. העש נפוץ בכל ארצות תבל. הנקבה מטילה את הביצים על גרגירים או על קמח [עד 400], לאחר הבקיעה הזחלים חיים בתוך מטווה קורים שיוצר מהפרודות גושים קטנים. העש תוקף קמח, סולת, גריסים ועוד. התנאים האופטימלים שלו להתפתחות הם תנאי לחות במחסן, במחסנים מאווררים ונקיים לא נמצא העש. ומכאן חשיבות רבה לתנאי הסניטציה והאוורור במחסנים.

עש הקמח הים תיכוני: עש זה שייך למשפחת "העשנוריים". הבוגר צבע גופו כחול-אפור ולעיתים מבריק. אורך גופו עד 14 מ"מ. צבע כנפיו הקדמיות כחול-אפור עם קוים בהירים, והאחוריות צהבהבות ובשוליהן פס כהה. הביצה סגלגלה וצבעה לבן. הזחל צבעו ירקרק ולבסוף צבעו צהוב עם גוון ורוד. וראשו חום בהיר, אורכו עד 15 מ"מ. העש נפוץ בכל ארצות תבל, בטחנות קמח ובמחסנים לדגנים ופירות יבשים. הנקבה מטילה את ביציה [עד 350], על קמח, הביצים דומים לפירורי סולת. כמו כן מטילה הנקבה את הביצים על גבי קירות או על מדפים או שקים המצופים שכבות קמח. הזחלים שבוקעים הם קטנים ביותר [1 מ"מ על 0.1 מ"מ] וניתן להבחין בהם כאשר הם מתחילים לטוות את הקורים. עיקר הנזק הוא לקמח, גריסים, סולת וסובין. להתפתחות הזחל הוא נודד למקומות חשוכים, לאחר שהגיע לגודלו המלא הוא חודר לכל מקום נסתר כגון בין לוחות עץ וכיו"ב, ומתגלם שם. בימי חייו של הזחל [עד 10 שבועות] הוא משחית כ-50 גר' קמח או 90 גר' סולת או 400 גר' גרגירי תירס. בטמפ' של 25 מ"צ קצב ההתרבות של העש הוא מהיר כ-74 ימים. ולכן יש להקפיד על נקיון המוחלט של הטחנה או המאפיה, מכל שאריות קמח, ואטימת כל הסדקים שאינם נצרכים.

עש הטבק [עשנור השוקולד] (עש הקקאו): עש זה שייך למשפחת "העשנוריים". הבוגר אורך גופו 6-9 מ"מ. צבע גופו אפרפר-חום, צבע כנפיו הקדמיות חום-אפור, והאחוריות אפור-לבן. הביצה סגלגלה, וצבעה לבן-צהבהב. הזחל צבעו משתנה לבסוף, בהתאם למזונו [=ורוד, צהוב, אדמדם וחום בהיר], אורכו עד 15 מ"מ. העש נפוץ ברוב ארצות העולם ובפרט הממוזגים יותר. ובארצות חמות

הוא נמצא אף בטבע-במטע. הזחלים מתפתחים ופוגעים במוצרי מזון שונים, בפירות יבשים כגון צימוקים, תמרים, תאנים ושקדים. במוצרי זגן כגון גריסים, בשוקולד ועוד.

עש התבואה: עש זה שייך למשפחת "העשבחניניים". הבוגר אורך גופו 7-9 מ"מ. צבע גופו צהוב-אפור עם כתמים שחרחרים, צבע כנפיו הקדמיות צהוב-אפור, כנפיו קצרות, והאחוריות אפורות. עם זיפים ארוכים רבים. הביצה סגלגלה ואדומה [לבסוף], הזחל בזמן בקיעתו קטן ביותר וצבעו אדום, ובהמשך נעשה לבנבן ואורכו עד 7 מ"מ. העש נפוץ ברוב ארצות העולם, ופוגע בעיקר במחסנים, פגיעתו ניכרת בשכבות העליונות של השקים כאשר בעומק של מעל 10 ס"מ אין פגיעתו ניכרת. בקיץ שעות הפעילות של העשים במחסן זה בכל שעות היום, ובחורף רק בשעות הצהריים היותר חמות. פגיעתם היא בכל סוגי התבואה אולם בעיקר בחיטה, שעורה ותירס. קיים מצב שהעשים פוגעים בשדה בשיבולים והזחלים חודרים שם לתוך הגרגירים שבהמשך יגיעו למחסנים וימשיכו להתפתח שם. הזחל חודר לגרגיר ומכרסם בו, [בז"כ זחל אחד, בתירס נמצא יותר מזחל אחד], הזחל משלים את ההתפתחות בתוך הגרגיר ומתגלם, לפני ההתגלמות הוא מכרסם חור מתחת לקליפת הגרגיר, אך משאיר קרום קליפה חיצוני על החור, בשעת הגיחה מן הגולם פותח העש את הקרום ויוצא לאוויר העולם. החור צורתו עגולה ורגולארית, דבר שעוזר לאבחן בקלות את קיומו של עש התבואה.

חיפושית התסיסה: החיפושיות ממשפחה זו, הגם שהם מזיקים פעמים רבות כמזיק משני כלומר לאחר שהפירות כבר נגועים כגון בזבוב הפירות וכיו"ב. מכל מקום הם פוגעות בפרי גם ללא קשר לנזקי זבובים אחרים ופוגעים כמזיק ראשוני. החיפושית מטילה את ביציה לתוך הפרי וכעבור ימים מעטים הזחלים בוקעים, וגורמים נזק לפרי. ניתן להבחין בין רימה של זבוב התסיסה הפוגע גם הוא בפרי, בכך, שלזחל החיפושית יש שלושה זוגות רגלים. צבע הבוגר חום ערמון או שחור. הרגלים צהובות-אדומות, ואורך גופו, עד 4 מ"מ. הזחל צבעו לבנבן או צהבהב וראשו חום. אורכו עד 7 מ"מ. צבע הגולם צהוב או לבן. ואורכו עד 4 מ"מ. נזק מיוחד במינו נגרם ע"י 4 מינים של חיפושיות התסיסה לפרי התמר, הנזק הוא הן בפרי על העץ והן בתמרים מאוחסנים. מחד הם פוגעים כמזיק משני בפרי תמר תוסס או פגוע, אך החיפושיות אף פוגעות כמזיק ראשוני בתמר מתחילת שלב ההצמלה. הן חודרות לבית הגלעין, וברות שם ומטילות ביצים, הזחלים והבוגרים נוברים ומכרסמים בציפת הפרי, וגורמים להרס ולכלוך, הזנים היותר רגישים הם אותם שנגדדים מאוחר, אך הזנים הנגדדים בוסר כמו

הזן "ברהי" או "חיאני" אינם נפגעים מהמזיק. גם במחסנים כשמשאירים תמרים בשלים זמן ממושך, הם עלולים להיפגע קשה.

הדברת חרקים ודרכי מניעה להתרבותם

לאחר הכרתנו את החרקים ברור לנו יותר, כיצד זה שאף חברות ידועות, מוצריהם נגועים. כמו"כ ברור לנו מדוע בבית ישנה התרבות נוספת של חרקים, ומדוע חובה לבדוק את המוצרים לפני אכילתם. כמו כן ברורה לנו היטב עבודתו של המשגיח בתחום זה להקפיד כחלק מההשגחה על נקיון מוחלט בפקט במאפיות השונות, בחלקי הצנרת בחיבורים השונים של הנפות השונות, הרחקה מהסילו למיקסר וכיו"ב. כל רבנות וועד כשרות חייב כחלק מתנאי הכשרות לחייב את בעלי המאפיות, מחסני הקטניות, מחסנים של פירות יבשים ושאר הגורמים שעובדים בענף זה, לבוא בקשר עם מדביר מקצועי ולהכין תוכנית הדברה דו שבועית בקיץ, וחדרית בחורף, על מנת להבטיח את נקיון המוצר ככל האפשר.

אציין בקצרה את סוגי ההדברות השונים בקיצור, לתועלת הרבנים והמשגיחים על מנת שיכירו את סוגי ההדברות, ויבחרו יחד עם המדביר את הטוב והמועיל בתחום עיסוקם.

נקיון כללי ותמידי תוך הקפדה על מקומות חבויים

ראשית לכל מאופן התרבותם של החרקים, למדנו שנקיון מוחלט ותנאי אוורור נאותים מפחיתים בצורה משמעותית את התרבות החרקים. ועל כן יש להקפיד נקיין תמידי בעזרת שואב אבק ובאמצעות קיטור [ולא באמצעות לחץ אור], ובפרט במקומות נסתרים שיש מקום לחרקים לחדור לשם ולהתרבות, ומניסיוני למדתי שבמקומות שהניקיון לא היה מושלם לא עזרו כל תוכניות ההדברה למיניהם.

כאשר אנו מדברים על נקיין חשוב להדגיש שבדרך כלל במקומות הגלויים מתבצע הנקיין, אולם הבעיה היא העיקר במקומות הנסתרים מהעין, או קטנים ביותר, וכן פירצות קטנות שלא שמים להם לב, וכדוגמא אציין כמה מקרים שגילינו חוסר תשומת לב שיצרה בעיות חריפות.

האחד, נתקלתי במאפיה נקיה מאד אולם לאורך כל הזמן היה נמצא חדקוניות וחיפושיות, ולאחר חיפוש ממושך נתגלה שבמקום הכנסת הנפה, לתוך

מקומה בקצה היה חסר גומי שעקב חסרונו נותר רווח זעיר מאד, שדרכו חדרו חיפושיות לתוך הקמח המנופה.

דוגמא שנייה אציין, במוצאי פסח שנת תשנ"ה, באחת המאפיות מהדרין נתגלה חיפושיות בתוך פיתות שכבר אפויות, והיה הדבר לפלא שכן כל הקמח עובר ניפוי כדבעי, עד שלאחר בדיקה במקום הסתבר לי דבר מאד פשוט, שכיון והמאפיה היתה נעולה כל ימי הפסח, ובערב פסח השאירו את שק הפסולת מלא בקמח כך שהחדקוניות ששהו בתוכו חוררו את שק הפסולת [וכידוע לחדק של החדקוניות כח חזק מאד שמצליח לחדור גם עובי של 2 מ"מ], וכך קרה שבמוצאי פסח כאשר יצא הקמח המנופה למקומו נפלו גם חדקוניות משק הפסולת שהיה מונח מעליו. [דבר שמלמד אותנו לתת תשומת לב ששק הפסולת לא יהיה מעל קמח מנופה או מעל בצק].

דוגמא שלישית אציין, שבאחד המאפיות שביקש כשרות סירתי במקום, וראינו על הבצק שנמצא בתוך המערבל חדקוניות, והיה הדבר לפלא בעיני בעל המאפיה, שכן הוא מנפה בנפה חדשנית ויקרה מאד, אולם לאחר חיפוש קצר הראנו לו על גבי הסילו הגדול של הקמח [בסילו מונח קמח רב מאד, לפני ניפוי, ומהסילו יורד הקמח לנפה] מצאנו חדקוניות, בעל המאפיה בא בטענה שמה הבעיה והרי שם זה קמח לפני ניפוי, אולם הראנו לו שהוא לא שם לב שמערבל הבצק נמצא בקירוב ממש לסילו, והחדקוניות יורדים מהסילו מהצד החיצוני יש לתוך הבצק שבמערבל. [לפתרון הבעיה, בנה בעל המאפיה מחיצה בין המערבל לבין הסילו, ובכך באה התקלה על פתרונה].

למדנו מדוגמאות אלו החשיבות של ההקפדה על הנקיון, ובפרט במקומות נסתרים וקטנים, וכבר למדנו מאופי חייהם של החרקים, שהם לא יודעים מנוחה, ובמידה והם נמצאים במקום אחד הסיכוי להתרבותם בכל המקומות הוא רב מאד.

קבלת חומר גלם

חשיבות מרובה קיימת במקומות שמקבלים את החומר גלם בתעשייה כגון בקבלת מוצרי חומס, שעועית, שומשום, אורז ועוד, לבדוק את החומר מידגמית לפני"כ לדעת מהי מידת הנקיות, שכן במידה ומכניסים לאיחסון את התוצרת והיא נגועה, היא עלולה להדביק את כל התוצרת שבמחסן. [גם במקומות קטנים שמקבלים תוצרת לייצור מייד, הגם שהיא נבדקת מחרקים ע"י המשגיח, מכל מקום יש לשים לב ולא לקבל תוצרת שהיא נגועה בכמויות גדולות כיון שלמשגיח יהיה קשה מאד לבדוק היטב]. כמו כן מומלץ בזמן קבלת החומר גלם לבדוק את

"השרינק" העוטף את המשטחים, כיון שבדרך כלל כשקיימת נגיעות החרקים נלכדים בעטיפת השרינק, בזמן שהם יוצאים או נכנסים לתוכי המשטח.

ניטור [זיהוי] מוקדם של החרקים

זיהוי מוקדם של החרקים במחסן הוא הכרחי, גם כדי לדעת מה להדביר, וגם כדי להכין תוכנית הדברה מסודרת לעתיד, וגם כדי לדעת היסטוריה תמידית של המפעל או המחסן. כיום קיימים כמה סוגי מלכודות ניטור ונצינים בקצרה.

מלכודות פרומון

הפרומון הוא חומר המיוצר על ידי החרקים לקשר ביניהם, בזמן שמניחים על המלכודת פרומונים החרקים נמשכים לשם ונלכדים. ישנם מלכודות פרומון יעילות מאוד לחיפושית הטבק, עש קמח הודי, תיקנים (הגרמני בעיקר). מלכודות פרומון לחיפושית הקמח יעילות במידה מועטה ביותר. לחרקים כגון חדקנית החיטה / האורז ולאורזית משוננת חזה אין כל פרומון, אולם ניתן ללכוד אותם על ידי מלכודות דבק רגילות אשר ילכדו את החרקים באופן אקראי ע"פ תנועתם במחסן.

קטלנים וחרקנים

מכשירים אלו הם לניטור החרקים המעופפים, שיטתם היא, שהם מפיצים אור UV כשהחרקים [רוב המינים מלבד יתושים] נמשכים אל האור ושם הם נלכדים ונקטלים באמצעות רשת חימום שקוטלת אותם, ונאספים במגש המונח תחת הקטלן [אמנם החרקים עלולים גם ליפול מחוץ למשטח עד מרחק של כ- 5 מטר, ולכן יש להרחיק את הקטלן במרחק מתאים ממקור מזון]. או לחילופין הם נדבקים למגש דבק המונח שם [=חרקנים]. יש להקפיד על ניקוי הקטלן / חרקן בתדירות קבוע ולהחליף את הנורות כל שנה, בדגש על החודשים לקראת הקיץ מכיוון שהנורות מפסיקות למשוך חרקים לאחר 5000 שעות גם כאשר לנו הנורה נראית תקינה.

המדביר בוחן ומזהה את החרקים שנלכדו או נקטלו, ולפי התוצאות הוא מתכנן את ההדברה. [ראוי לציין שעבודת הניטור מצריכה עבודה שוטפת וביקורים תכופים של המדביר. כיום נמצא בפיתוח אפשרות של העברת נתונים ישירות ממלכודות הניטור למחשב של המדביר באון ליין, לכשיסתיים הפיתוח, הוא יקל מאד על המדביר מלבקר בתכיפות, ובעיקר יצביע על בעיה באופן מידי, שיקל להדביר כיאות].

הערפה של חרקנים על קטלנים

חסרונם הגדול של הקטלנים, שפעמים רבות חלק מהחרק שנקטל מתעופף החוצה, ובדרך כלל הוא נופל ישירות על שולחן הייצור, מרחק הנפילה של החרק יכול להגיע עד כ – 5 מטרים מהמכשיר. ולכן יש להעדיף חרקן המדביק את החרק על פני הקטלן. בכל אופן במידה ויש קטלנים בתוככי מפעל הייצור, להקפיד שזה יהיה בצדדים במרחק שמעל 5 מטרים ממקור המזון או שולחנות הייצור, ובשום אופן לא מעל שולחנות או פסי הייצור. יתרון נוסף שהחרקנים לוכדים את החרקים באופן שלם המאפשר זיהוי קל ובעיקר לוכדים חרקים קטנים, כדוגמת זבובי תסיסה אשר אינם גדולים מספיק על מנת לנגוע ברשת החשמל הקיימת בקטלנים. בנוסף החרקנים הם בעלי יכולת לכידה טובה יותר גם באור יום מכיוון שתאורת מנורות החרקן מרוכזות בזווית של 180 מעלות בלבד ולא 360 מעלות כבקטלן, לוח הדבק משמש כמגביר ומרכז התאורה של החרקנים.

הדברה כימית

השימוש בתכשירי הדברה במפעלי מזון מוגבל על פי החוק רק למדבירים בעלי היתר. [זאת מהטעם הפשוט ששימוש בחומרים אלו מסוכן לבני אדם, ורק בצורה מקצועית ניתן להדביר את החרק ולא להרעיל ח"ו בני אדם].

קיימים מספר שיטות להדברה: איוד, ערפול, פיזור פתיונות וריסוס נקודתי. ברור הוא שלא ניתן לרסס ישירות בתוככי אולמות ייצור המזון, כיון שזה יפגע ישירות במזון. שיטת ההדברה ובחירת סוג הריסוס המתאים נקבעת לפי סוג החרק, בית גידולו ואורח חייו.

בעבודה במפעלי מזון יש לעשות הבחנה בין מחסני המזון ואולמות הייצור לבין יתר שטחי המפעל וסביבתו. באזורים במפעל בהם מתבצע עיבוד המזון יש לנקוט משנה זהירות ולהימנע ככל שניתן משימוש בתכשירי הדברה בשל החשש לחדירת חומרי הדברה למזון. אין לרסס או לערפל על מזון, אריזות מזון ומשטחים להכנת מזון. לאחר ערפול בשטח המפעל יש לשטוף את קווי הייצור והמשטחים להכנת מזון. יש חשיבות מרובה לטיפול במפגעי מזיקים בכל שטחי המפעל ובסביבתו על מנת למנוע חדירה של חרקים לאולמות הייצור ולמחסנים. הטיפול כולל הדברת תיקנים בצנרת ובביוב, הדברת מכרסמים, ריסוס וטיפול בצמחייה שבקרבת המפעל [דבר המהווה מקום נוח מאד לחרקים להתרבות, ובהזדמנות ראשונה להכנס לתוככי המפעל או המחסן].

עיקר שיטת ההדברה הכימית מבוססת על שימוש בקוטלי חרקים כימיים הפועלים במגע עם החרק, וכן על חומרי איוד. קוטלי חרקים במגע ניתנים ליישום בדרך כלל רק על חומרי הגלם ואין אף חומר כזה שמותר להוסיפו למזון המעובד. מקבוצת חומרי האיוד, שהם חומרים כימיים בעלי נדיפות גבוהה, חלקם מאושרים לשימוש גם במוצרים מעובדים. מבין חומרי האיוד המותרים עדיין לשימוש במזון נותרו פוספין, מתיל ברומיד. ועוד מספר קטן של חומרי איוד לשימושים מוגבלים ותוך הגבלות רבות מאד, כגון אתיל פורמט, גז ציאני ופרופילן אוקסיד.

הדברת באמצעות איוד, מזיקי מזון יבש [כגון חיפושיות]

יישום תכשירי הדברה נגד חרקי מזון המצויים בדרך כלל בתוך המזון ובתוך אריזות המזון מתבצע באמצעות איוד. החומרים בהם משתמשים לאיוד הם: מתיל ברומיד ופוספין. חומרים אלו רשומים במשרד החקלאות ובמשרד לאיכות הסביבה [גז פוספין חדש" מיוני 2004] ומשמשים גם ליישום באסמים ומחסנים לאגירת תוצרת חקלאית. [אם כי כנראה שבשנת 2005 ייאסר להשתמש במתיל ברומיד, עקב ההחלטה על מניעת הגדלת החור באוזון (פרוטוקול מונטריאול אשר מצא את המטיל ברומיד כאחד מהגורמים להיווצרות החור באוזון)].

הדברה בעירפול נגד חרקים מעופפים [כגון עש]

את העשים הבוגרים, הזבובים ושאר מעופפים, שקשה לטפל בהם נקודתית עקב מעופם, מדבירים בשיטת העירפול בנוסף לאיוד. כלומר מערפלים בחומרים פעילים ממשפחת הפירתרואידים. (חומרים אלו חייבים להיות מאושרים לעירפול ע"פ התווית של המשרד לאיכות הסביבה).

שימוש בפיתיונות

השימוש בפיתיונות זהו יישום באופן נקודתי המשיג זהירות ועילות בהדברה. הפיתיונות בצורת ג'ל מכילים את אחד מהחומרים הפעילים הבאים: הדרהמתילנון, פיפרוניל ואימידקלופריד. [בפיתיונות המשווק לצרכן בבית הפרטי החומרים הפעילים הם: כלורפיריפוס או פרופוקסור או חומצה בורית]. הטיפול בפיתיונות יעיל בהרבה מריסוסים כאשר מתמודדים כנגד תיקנים ונמלים, יעילות החומר ויציבותו רבה בהרבה מריסוס. ובנוסף יתרונו בכך שאין צורך להשבית את אזור העבודה בזמן הטיפול בפיתיונות BAITING נחשב כשיטת ההדברה המודרנית ביותר הנמצאת כיום בתעשיית ההדברה.

ריסוס נקודתי

ריסוס נקודתי הוא מהווה פתרון כשצריך לרסס בתוככי סדקים ובחריצים, מקום שמסתתרים החרקים הזוחלים. יש להעדיף ריסוס בתכשירים המכילים חומרים פעילים מקבוצת הפירתרואידים הן משום שחומרים אלו גורמים ליציאת החרקים ממחבואיהם והן משום שקבוצה זו בעלת רעילות נמוכה יחסית לבעלי דם חם. לריסוס זה ישנה חשיבות מיוחדת כאמור לעיל במבוא, כיון שבטיפולים רחבים וכלליים אין הרבה פעמים על החריצים והסדקים.

[בעיה נוספת קיימת במקומות איחסון והיא בעיית המכרסמים, שגם נגדם מדבירים, אולם כיון ואינו העיסוק שלנו, על כן לא נאריך בו].

חסרונות שיטת ההדברה ויישום שיטת חדשות

ניתן לציין שלשה גורמים שהם החסרונות של השיטה. האחד, הוא התופעה שהחרקים מפתחים עמידות נגד חומרי ההדברה, [ולכן יש את הצורך לשנות מידי פעם את סוג החומר]. השני, החשש של הציבור משאריות חומרי הדברה המהווים נזק לאדם. [כידוע בעיה חריפה זו קיימת גם בשאריות חומרי הדברה על פירות וירקות שונים, דבר המהווה סיבה נוספת לשטוף היטב את הפירות והירקות קודם אכילתם, וניתן לציין את פרי התות שדה, ואת הענבים שהם מרוססים במיוחד]. והשלישי הוא, הלחץ הכללי עולמי להפחית ככל היותר את השימוש בכלל סוגי הכימיקלים שידועים בהשפעתם השלילית על האדם ועל הבריאה בכלל.

יישום שיטות הדברה חדישות

כאמור לעיל בסוף דברינו עקב הדרישה הצודקת להפחתה בשימוש בחומרי הדברה כימיים פותחו טכנולוגיות נוספות שהם משלימות ולפעמים מחליפות לחלוטין את ההדברה הכימית, שיטות אלו לא רעילות ומתאימות בד"כ גם לחומרי גלם וגם למזון מעובד. שיטות אלה לא מותירות שיירי רעל במזון והן ידידותיות לסביבה.

להלן אסקור בקיצור מספר שיטות אחרות של הדברת חרקים [את עיקרי הדברים שמעתי בהרצאה מאת ד"ר שלמה נברו מהמרכז החקלאי בבית דגן]:

א. אויר מבוקר

אפשרות אחת היא, שמזרימים גז פחמן דו-חמצני במחסן. לאחר מיכן דרושים כשלושה ימי חשיפה לקטילת רוב חרקי מזון. אפשרות שניה ומהירה

יותר היא, שימוש בפחמן דו-חמצני בלחצים גבוהים של 50 עד 60 אטמוספירות במתקנים מיוחדים העמידים ללחץ גבוה. שיטה זו אמנם יקרה מאוד אך ניתן להשיג הדברה בזמן חשיפה קצר של מספר שעות בלבד. אפשרות שלישית היא, לאסם את התוצרת במיתקנים אטומים מיוחדים שפותחו בארץ, ובאמצעות אורגניזמים שבתוך צובר הגרגירים נוצר אוויר מבוקר. אפשרות זו מתאימה מאד לגרגרים באחסנה לטווח ארוך ולכמויות גדולות. אפשרות רביעית היא שיטת הוואקום [לחץ נמוך], באמצעות שיטת הוואקום כאשר יש לחץ פחות ממאה מ"מ כספית, אין לחרקים שום סיכוי לחיות, או אפשרות לביצים להתפתח.

ב. קירור או חימום של התוצרת

כמפורט לעיל החרקים מתפתחים בטמפרטורות הנוחות להם, אולם בתנאי טמפ' חריגים הם מפסיקים להתפתח, ובמצבים מסוימים הם אף מתים. [הגם שמבחינה הלכתית אין הבדל בין חרק חי או מת, וכל עוד והוא שלם הוא אינו מתבטל כדין "בריה". ומבדיקות רבות שעשינו החרקים נשארים בשלימותם גם לאחר שהיה בתנור או במיקרוגל ובודאי שהם נשארים בשלימותם בקירור או הקפאה, אולם עיקר המטרה כאן היא לעצור את ההתפתחות של החרקים, ולאחר מיכן בעבודה שוטפת יימנע ככל האפשר מציאת חרקים בתוצרת. כהערה ראוי לציין שבחום גבוה מאד ובזמן ממושך, החרקים התפוררו, אולם לא החרקים שהיו בתוך הגרגירים כגון בחומס, ומכל מקום בטמפ' שמוזכרות להלן החרקים מתים אך נשארים שלימים]. שיטה אחת היא, לקרר את המוצר, הקירור משפיע על החרקים בהתאם לטמפ', במידה ומורידים את הטמפרטורה מתחת ל 17 מ"צ, זה מעכב את המשך התפתחות החרקים. [דבר זה מצוי בממגורות שמאוררים את הגרגירים המאוסמים לטמפ' הנז']. במידה ומורידים את הטמפ' ל 4 מ"צ החרקים מתים אולם באיטיות רבה. במידה ומורידים את הטמפ' למינוס 18 מ"צ, כל החרקים נקטלים בתוך שעותיים. חשוב לציין ששיטת ההקפאה היא יקרה ובהרבה סוגי מוצרים היא אף אינה ישימה.

השיטה השנייה היא לחמם את המוצר, כאשר מעלות החום מגיעות ל 55 מ"צ החרקים מתים. אלא שלצורך כך יש צורך במיבנה אטום ומתקנים חשמליים מיוחדים, וזה יישים רק במוצרים מסוימים כגון קמח וכד'. אפשרות נוספת לחמם את המוצר היא באמצעות קרינה. או בקרינה מייננת שדורשת תשתית מתאימה. או שיהיה מתקן שכזה בתוך הממגורות, או לקחת את התוצרת למתקן הקרנה שכזה. או באמצעות קרינה של מיקרו גל תעשייתי, השיטה מבוססת על ההבדלים בתכונות הדיאלקטריות שיש בין הקיים אצל הגרגירים לבין הקיים אצל

החרקים. באמצעות ההקרנה מתחממים רק החרקים ל 60 מ"צ והם נקטלים תוך זמן קצר. [ראוי לציין שיש פחד בציבור משימוש בקרינה, דבר שיכול להוות בעיה ביישום שיטות אלו, ידועה לי נכון להיום (תשס"ג) ייצור נסיוני שכזה להעביר אורז וקטנות חימום בקרינה של מיקרו גל, ולאחר מיכן הכוונה לארוז בוואקום ולשווק לציבור].

הדברה באמצעות הפרומון

כמובא לעיל כיום משתמשים בפרומון בעיקר כמלכודות ניטור של חרקים. אולם בתנאי רוויה של פרומונים חרקים יכולים לאבד את יכולת התקשורת בין הזכר והנקבה, ובכך להפחית את התרבותם במחסנים. אלא ששיטה זאת עדיין לא מיושמת הלכה למעשה מאחר וקיים עדיין קושי רב ביישום השיטה.

הדברה הלכה למעשה

לא ניתן כיום להתגבר לחלוטין על חרקים בתוככי המחסנים אלא אם כן בהדברה שוטפת ומוסמכת. ניתן לשלב הדברה כימית הכרחית ואת השיטות הנוספות המתקדמות, אך כמעט ולא ניתן להשתמש רק בשיטות החדישות להתגבר על החרקים. ובנוסף להדברה יש לחזור על מה שכתבתי בפתיחה, שהכלל הראשון הוא השמירה על הנקיון במחסן, אוורור נאות, סתימת חורים ופירצות. ואזי בשילוב של הדברה על ידי אדם מוסמך, ניתן למנוע התפתחות ולהגיע למוצר שהוא כמעט נקי מחרקים.

אריזות עמידות ודוחות חרקים

כיום נמצא בשלבים אחרונים של פיתוח [ע"י מומחים מחברת ביופאק בקיסריה] אריזות מיוחדות שעמידות בפני חדירת של החדקוניות והחיפושיות השונות, ואף דוחה אותם שלא יתקרבו כלל לאריזות. ניתן כמעט לומר בבירור שבמידה ולתוך שקיות אלו נכנסת תוצרת נקיה מחרקים כגון אורז מיד לאחר קטיף [שאינו נפגע במחובר] או שאר קטניות לאחר ברירתם, התוצרת בבוא הזמן תצא נקיה מהשקית כביום הכנסתה ללא חרקים כלל. [אמנם במידה ויש חרקים שנכנסו עם התוצרת הם ימשיכו להתפתח ולחיות שם]. כאשר הנסיון יעלה יפה, ויופיעו השקיות באריזות מסחריות, ובמידה והסוחרים יעברו להשתמש בשקים מעין אלו, התוצאה תהיה תוצרת נקיה הרבה יותר. בנסיון שערכנו במעבדה שע"י המכון למצוות התלויות בארץ, אישרנו את רוב המסקנות, זאת ועוד התברר שאף סוכר גלוי לעין המונח על גבי שקיות אלו דוחות נמלים מלהתקרב לסוכר אף אם הניילון מונח על

גבי שיש שמסביבו שורצים נמלים. פתרון זה חיובי מאד למוסדות ומטבחים ציבוריים, ולעקרת הבית בתוככי המטבח.

ההדברה בראי ההלכה

כאמור לעיל וכמפורט בחלק ההלכתי בפרק ו, חרק אינו בטל אפילו באלף כל עוד והוא שלם. וכל שיטות ההדברה שהוזכרו לעיל מותירים את החרקים שלימים, אולם בכל אופן במידה והמפעל או המחסן מודבר ומטופל היטב, ניתן למנוע כמעט לחלוטין את התרבות החרקים. וזה בעצם המטרה שלה אנו חותרים להגיע. מכל מקום על המשגיח שמקבל תוצרת מן המחסנים או המפעלים, לבדוק את התוצרת כפי המבואר לעיל בפרק יא בכל סוג, וזאת מכיון שגם חרקים מתים אסור לאכול, ועוד שזה דבר התלוי במעשה, והבדיקה היא זו שתוכיח לנו שהפעולה נעשתה כנצרך. אמנם אם הנסיון שנמצא כיום בפיתוח יוכיח את עצמו, וכוונתי לשיווק אורז וקטניות בוואקום לאחר תהליך של טיפול וסינון, ויתברר מעל כל ספק שהמוצר נקי מחשש חרקים, התוצרת תהיה פטורה מבדיקה, כיון שמעתה ברור שהיא איננה בחזקת נגועה מחרקים, וכדין הירקות הגדלים בשיטה מיוחדת ללא תולעים.